

OIKEUKSIEN ARPAPELI

NAISIIN KOHDISTUVAT RAISKAUSRIKOKSET JA UHRIN OIKEUKSIEN TOTEUTUMINEN SUOMESSA

AMNESTY INTERNATIONAL

OIKEUKSIEN ARPAPELI

NAISIIN KOHDISTUVAT RAISKAUSRIKOKSET JA UHRIN OIKEUKSIEN TOTEUTUMINEN SUOMESSA

Amnesty International Suomen osasto

Julkaistu 6.3.2019

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä 4

Tärkeimmät suositukset 6

Metodologia 7

Sanastoa 10

1 Suuren mittaluokan ongelma 11

1.1 Seksuaalisen väkivallan yleisyys 11

1.2 Poliisille ilmoittaminen ja tuomioiden määrä 13

2 Toteutuuko oikeus? Osa 1: Lainsäädäntö 16

2.1 Kansallinen lainsäädäntö 16

2.2 Suostumus 18

2.3 Suostumus ja uhrin vastustelu 20

2.4 ”Avuttoman tilan” korkea kynnys 22

2.5 Puutteellinen raiskauksen määritelmä 24

2.6 Raiskausrikosten luokittelu 24

2.7 Seksuaalinen hyväksikäyttö – valta-aseman hyväksikäyttöä 26

2.8 Raiskaus lähisuhteessa 27

2.9 Rangaistukset ja tuomituille tarjotut väkivallan katkaisuohjelmat 28

3 Toteutuuko oikeus? Osa 2: Oikeusprosessi 30

3.1 Oikeusprosessi Suomessa 30

3.2 Selviytyjien kokemukset oikeusprosessista 31

3.2.1 Terveydenhuolto 32

3.2.2 Poliisi 33

3.2.3 Uhrin oikeusavustaja 37

3.2.4 Syyttäjät ja tuomioistuimet 38

3.3 Raiskausmyytit ja sukupuolistereotypiat 41

4 Toteutuuko oikeus? Osa 3: Koulutus, resurssit ja tukipalvelut 45
4.1 Pitkällinen prosessi 45
4.2 Tukipalvelut uhreille 47
4.3 Erikoistumiskoulutusta poliiseille, syyttäjille ja tuomareille 49
5 Suositukset 52

TIIVISTELMÄ

Vuosittain noin 50 000 Suomessa asuvaa naista kokee seksuaalista väkivaltaa, kuten raiskauksen. Harva raiskaustapaus käsitellään oikeudessa: vuonna 2017 nostettiin vain 358 raiskaussyytettä, joista ainoastaan 209 johti langettavaan tuomioon.[1]

Suomea, kuten muitakin Pohjoismaita, usein ylistetään tasa-arvosaavutuksista. Suomi oli yksi YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW-sopimuksen) ensimmäisistä allekirjoittajista vuonna 1980 ja ratifioi Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn yleissopimuksen (Istanbulin sopimuksen) vuonna 2015.

Sukupuoleen perustuvan väkivallan, kuten seksuaalisen väkivallan, yleisyys kuitenkin paljastaa yhteiskunnassa yhä vallitsevan valtasuhteiden epätasapainon miesten ja naisten välillä. Suomi esimerkiksi sijoittui kolmanneksi EU:n tasa-arvoindeksissä vuonna 2015 ja viidenneksitoista YK:n tasa-arvoindeksissä vuonna 2017. Indeksit tarkastelevat esimerkiksi työelämää, varallisuutta ja terveydentilaa.[2] Tästä huolimatta Suomessa naisiin kohdistuvan ja seksuaalisen väkivallan yleisyys on EU:n jäsenmaiden kärkiluokkaa.[3]

Suurin osa uhreista ei ilmoita seksuaalisesta väkivallasta poliisille. He, jotka ilmoittavat seksuaalisesta väkivallasta, kohtaavat järjestelmän, joka ei vastaa kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita uhrien kohtelun osalta. Järjestelmän puutteet kasautuvat: lopputuloksena Suomen rikosoikeusjärjestelmä sivuuttaa, kiistää ja hiljaisesti suvaitsee naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan.

Amnestyn Suomen osasto on tehnyt työtä naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi 15 vuoden ajan. Vuonna 2008 Amnesty International julkaisi raportin raiskausrikoksista ja rikosprosessista Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa: *Case closed: Rape and human rights in the Nordic countries*.[4] Tuossa raportissa tarkastelimme aukkoja lainsäädännössä ja toimintatavoissa, joiden myötä naiset, jotka ilmoittivat raiskauksesta poliisille, eivät kuitenkaan saaneet asiaansa käsitellyksi tuomioistuimessa tai nähneet oikeuden toteutuvan.

Tässä raportissa tarkastelemme kymmenessä vuodessa tapahtuneita muutoksia ja tämänhetkistä raiskauksiin liittyvää lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä Suomessa. Raportti perustuu Amnesty International Suomen osaston helmikuusta joulukuuhun 2018 tekemään tutkimukseen.

---

[1] Tilastokeskus, Oikeus, Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset, Rangaistukset rikoksittain, https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/. Mukana kaikki raiskausrikokset, kaikenikäiset uhrit sukupuolesta riippumatta (eriteltyä tietoa ei ole saatavissa).

[2] European Institute for Gender Equality (EIGE), *Gender Equality Index 2017. Measuring gender equality in the European Union 2005-2015*, s. 3, www.eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2017-measuring-gender-equality-european-union-2005-2015-report; UN Gender Inequality Index 2017, http://hdr.undp.org/en/indicators/68606

[3] EU:n perusoikeusvirasto, Survey data explorer, Violence against women survey, https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-violence-against-women-survey?mdq1=country&mdq2=414&plot=inCountry&cntryName=Finland

[4] Amnesty International, *Case closed: Rape and human rights in the Nordic countries*, https://amnesty.dk/media/1557/case-closed.pdf

Tutkimuksen osana Amnesty International on analysoinut viranomaismateriaaleja, sekä haastatellut selviytyjiä ja ammattilaisia. Raportti keskittyy raiskauksesta selviytyneiden oikeuksien tämänhetkiseen toteutumiseen ja naisten kokemuksiin rikosprosessista rikosilmoituksen tekemisestä oikeussaliin asti. Oikeuksien toteutuminen on tärkeä osa seksuaalisen väkivallan torjuntaa.

Kansainväliset ihmisoikeusnormit velvoittavat määrittelemään seksuaalisen väkivallan, kuten raiskauksen, tekona, joka tapahtuu ilman uhrin vapaaehtoisesti annettua suostumusta. Suomen rikoslainsäädännön määritelmä ei kuitenkaan täytä tätä vaatimusta. Suomessa raiskauksella on kaksi vaihtoehtoista määritelmää: ensimmäinen keskittyy väkivallalla tai väkivallan uhalla toteutettuun pakottamiseen,[5] toinen sukupuoliyhteyden toteuttamiseen käyttäen hyväksi uhrin kykenemättömyyttä puolustaa itseään tai muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia.[6]

Tämänhetkinen raiskauksen määritelmä keskittyy kahteen ääripäähän: väkivaltaiseen raiskaukseen ja tapauksiin, joissa uhri on tilansa takia kykenemätön antamaan suostumustaan. Näiden ääripäiden väliin jää tapauksia, joissa ei ole suostumusta, muttei myöskään väkivaltaa tai avutonta tilaa, jolloin raiskauksen tunnusmerkistö ei täyty. Oikeuskäytäntö paljastaa monenlaisia laintulkintoja, jotka synnyttävät arpapelin siitä, kenen oikeudet toteutuvat. Yksi yleinen tulkintatapa, joka ei vastaa kansainvälisen oikeuden vaatimuksia, keskittyy uhrin vastusteluun tekijän tekojen sijaan. Uhrin avuton tila on myös epäselvästi määritelty ja käytännössä tulkintakynnys sen kohdalla on hyvin korkea.

Terveydenhuollon ammattilaisten, poliisin, syyttäjien ja tuomareiden reaktiot vaihtelevat heidän kohdatessaan seksuaalisen väkivallan uhreja. Osa haastatelluista selviytyjistä kuvasi myönteisiä ja uhrin toipumista tukevia kokemuksia. Kuitenkin osa selviytyjistä sekä viranomaisaineisto paljastivat puutteita ammattilaisten ymmärryksessä siitä, miten raiskauksen uhrit reagoivat seksuaaliseen väkivaltaan. Esiin nousi myös esimerkkejä syvään juurtuneista raiskausmyyteistä ja stereotypioita naisen seksuaalisuudesta, jotka asettavat esteitä oikeuksien toteutumiselle. Esimerkiksi langettavan tuomion todennäköisyys on alhaisempi, jos uhri on lamaantunut pelosta tai ei ole ilmoittanut raiskauksesta heti.

Rankaisemattomuus seksuaalisesta väkivallasta on edelleen yleistä Suomessa. Tässä raportissa tuomme esiin joitain rankaisemattomuuteen vaikuttavia seikkoja uhrin näkökulmasta. Niin kauan kuin seksuaalisen väkivallan uhrit eivät voi olla varmoja siitä, että heidät kohdataan ammattimaisesti ja sensitiivisesti heidän ilmoittaessaan kokemastaan väkivallasta, seksuaalisen väkivallan aliraportointi todennäköisesti jatkuu. Myös niin kauan kuin monet kokemukset rikosprosessissa altistavat uhrit uudelleen traumatisoitumiselle, Suomen oikeusjärjestelmä epäonnistuu takaamaan seksuaalista väkivaltaa kokeneille naisille ja tytöille oikeuden elää väkivallasta vapaana.

---

[5] Rikoslain 20 luvun 1 §:n 1 momentti: ”Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.”

[6] Rikoslain 20 luvun 1 §:n 1 momentti: ”Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan.”

TÄRKEIMMÄT SUOSITUKSET

Suomen hallituksen ja eduskunnan tulisi:

1. Toteuttaa seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, jossa raiskaus ja muut seksuaalirikokset määritellään keskeisesti uhrin suostumuksen puutteen kautta. Olennaista on oltava suostumuksen puuttuminen, ei uhrin kyky antaa suostumusta. Suostumuksen puutetta on arvioitava tilanteen luomassa kontekstissa, kansainvälisten ihmisoikeusnormien edellyttämällä tavalla. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös tulee kumota ja kaikki tapaukset, jotka täyttävät raiskauksen tunnusmerkistön kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan, tulee sisällyttää kansalliseen raiskauksen määritelmään.
2. Varmistaa poliisille, syyttäjänlaitokselle ja tuomioistuimille riittävät resurssit ja jatkuva toimintavalmius käsitellä raiskaustapaukset sensitiivisesti, tehokkaasti ja ilman aiheetonta viivytystä.
3. Varmistaa Helsingin Seri-tukikeskukselle ja suunnitteilla oleville seksuaalirikosten uhrien tukikeskuksille riittävät resurssit, jotta ne voivat antaa uhreille kokonaisvaltaista tukea ja apua, riippumatta siitä, kuinka kauan seksuaalisen väkivallan kokemuksesta on. Tällaisia tukikeskuksia tulisi olla vähintään Euroopan neuvoston suosittelema määrä (1 keskus 200 000 naista kohden).

Poliisihallituksen ja Poliisiammattikorkeakoulun tulisi:

4. Tarjota riittävän usein tarkoituksenmukaista koulutusta seksuaalisen väkivallan aiheuttamasta traumasta ja vaikutuksesta uhreihin, raiskausilmoitusten sensitiivisestä käsittelemisestä ja seksuaalisen väkivallan uhrien kuulustelemisen erityispiirteistä. Koulutuksen tulisi myös purkaa haitallisia stereotypioita ja myyttejä raiskauksiin liittyen. Koulutuksen tulisi olla pakollista kaikille poliiseille, jotka kohtaavat työssään seksuaalisen väkivallan uhreja.

Valtakunnansyyttäjänviraston tulisi:

5. Tarjota riittävän usein erikoistumiskoulutusta, joka antaa tietoa seksuaalisen väkivallan aiheuttamasta traumasta ja vaikutuksesta uhreihin sekä purkaa haitallisia stereotypioita ja myyttejä raiskauksiin liittyen. Koulutuksen tulisi olla pakollista kaikille seksuaalirikoksia käsitteleville syyttäjille.

Tuomarinkoulutuslautakunnan, oikeusministeriön ja tuomioistuimien tulisi:

6. Luoda tuomareille ja lautamiehille erikoistumiskoulutus, joka antaa tietoa seksuaalisen väkivallan aiheuttamasta traumasta ja vaikutuksesta uhreihin sekä purkaa haitallisia stereotypioita ja myyttejä raiskauksiin liittyen. Koulutuksen tulisi olla pakollista kaikille seksuaalirikoksia käsitteleville tuomareille ja lautamiehille.

METODOLOGIA

Raportti perustuu Amnesty International Suomen osaston helmikuusta joulukuuhun 2018 tekemään tutkimukseen.

Seksuaalinen väkivalta on yleistä ja rakenteellista kaikkialla maailmassa, ja kaikki seksuaalinen väkivalta on tärkeä ihmisoikeuskysymys, riippumatta uhrin sukupuolesta tai sukupuoli-identiteetistä. Tässä raportissa keskitymme kuitenkin yhteen seksuaalisen väkivallan muotoon, raiskaukseen, ja erityisesti naisiin, jotka kokevat seksuaalista väkivaltaa suhteellisesti miehiä enemmän.[7] Tutkimukseen on sisällytetty myös suojaikärajan ylittäneet eli 16–17-vuotiaat tytöt.

Raportin taustalla on aiemmin julkaistuja akateemisia[8] ja Amnestyn omia tutkimuksia, valtion teettämiä selvityksiä, virallisia tilastoja ja eduskunnan tuottamia materiaaleja, erityisesti lain esitöitä.

Amnesty International myös analysoi 112 poliisin ei rikosta -päätöstä, [9] joilla esitutkinta on lopetettu tai jätetty toimittamatta, 124 syyttäjän tekemää syyttämättäjättämis- tai esitutkinnan rajoittamispäätöstä[10] sekä 81 käräjäoikeuden tuomiota, joissa käsiteltiin 88 raiskaussyytettä.[11]

---

[7] Kansallisten rikosuhritutkimusten mukaan naisten riski kohdata seksuaalista väkivaltaa on noin nelinkertainen miesten riskiin nähden. Vuosina 2013-2017 naisista seksuaalista väkivaltaa oli kohdannut 1,6–2,3%, miehistä 0,3–0,7%. Tulokset kansallisista rikosuhritutkimuksista: 2017, s. 6, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/260559/Katsauksia_31_Danielsson_N%c3%a4si_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y; 2016, s. 6, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/225915/Katsauksia_23_Danielsson_K%c3%a4%c3%a4ri%c3%a4inen_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y; 2015, s. 4, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161960/Katsauksia_13_Danielsson_K%c3%a4%c3%a4ri%c3%a4inen_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y; 2014, s. 4, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155645/Katsauksia_3_Danielsson_Salmi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y; 2013, s. 4, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152606/verkko37_Danielsson_Salmi_Siren_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

[8] Suomessa rikosprosessia uhrin ja ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta sekä seksuaalirikoksia ovat tutkineet muun muassa Heini Kainulainen, Johanna Niemi, Päivi Honkatukia, Minna Kimpimäki, Timo Ojala ja Minni Leskinen. Ks. esim. Niemi *et al.* (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*, 2017; Kimpimäki, 'Raiskauksen määrittelyn kipukohta: pakottamalla vai ilman suostumusta?' *Lakimies* 6/2017; Kainulainen ja Saarikkomäki, *Rikosprosessi väkivaltarikosten uhrien näkökulmasta*, 2014; Ojala, *Seksuaalirikokset*, 2014; Honkatukia, *Uhrit rikosprosessissa – haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu*, 2011; Kainulainen, *Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa*, 2004; Niemi, 'Naisia, miehiä vai henkilöitä: Seksuaalirikokset ja sukupuoli', *Oikeus* 2/1998.

[9] Mukana kaikki poliisin vuonna 2017 tekemät ei rikosta -päätökset, jotka vastasivat tutkimuksen rajausta. Yhteensä 49 poliisin päätöstä rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle. Näissä päätöksissä a) uhri oli mies, b) epäilty oli alle 15-vuotias eikä siis rikosoikeudellisesti vastuussa teoistaan, c) poliisi ei kyennyt identifioimaan uhria, d) päätöksessä ei ollut tarpeeksi tietoja mielekkäiden johtopäätösten tekemiseksi, e) epäilty oli kuollut ennen esitutkinnan loppuun saattamista, tai f) tapaus oli siirretty toiselle poliisilaitokselle tai yhdistetty toiseen tapaukseen.

[10] Amnesty International Suomen osastolle myönnettiin tutkimusluvat viidestä alueellisesta syyttäjänvirastosta, jossa oli tehty eniten syyttämättäjättämis- ja esitutkinnan rajoittamispäätöksiä vuonna 2017. Jokaisesta virastosta analysoitiin 24-27 tuoreinta tapausta. Jos uhri oli alle 16-vuotias tai miespuolinen, tapaus rajattiin analyysin ulkopuolelle.

[11] Jokainen raiskaussyyte analysoitiin erikseen, koska perustelut vaihtelevat syytekohdittain. Analyysiin sisältyi tuomioita kuudesta käräjäoikeudesta, joissa annettiin eniten tuomioita raiskaustapauksissa ja seksuaalisen hyväksikäytön tapauksissa vuosina 2016–2017. Aikaväli on pidempi kuin syyttäjien ja poliisin päätösten osalta, sillä tuomioistuimet käsittelevät pienemmän määrän tapauksia. Amnesty Internationalille myönnettiin tutkimusluvat kolmesta käräjäoikeudesta ja kolme muuta käräjäoikeutta lähettivät tuomioiden julkiset versiot (tutkimuslupia ei haettu). Julkisissa versioissa uhrin nimi on salattu, toisinaan myös tuomion perustelut (jolloin tuomiota ei voi käyttää analyysiin). Tutkimuslupa antoi

Poliisin ja syyttäjän päätökset oli tehty vuonna 2017 ja käräjäoikeuden tuomiot annettu vuosina 2016-2017. Amnesty International sai materiaalin käyttöönsä sillä ehdolla, ettei salassa pidettävää tietoa paljasteta. Siksi sitaateissa on saatettu vaihtaa asianosaisten nimiä nimikkeisiin ”asianomistaja”, ”vastaaja”, ”epäilty” tai ”todistaja”.

Kirjallisten materiaalien analyysissä keskityimme poliisin, syyttäjien ja tuomareiden käyttämiin perusteluihin, erityisesti uhrin suostumuksen ympärille kietoutuvaan päättelyyn ja siihen, katsottiinko tapauksen täyttävän raiskauksen tunnusmerkistön Suomen lain mukaan. Poliisin ja syyttäjän päätökset sekä tuomiot kirjoitetaan yleensä niin, että niistä on erotettavissa uhrin, väitetyn tekijän ja todistajien kertomukset sekä poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen analyysi. Olemme tulkinneet kirjallisia materiaaleja huolellisesti, mutta on otettava huomioon, etteivät asianosaisten kertomukset ole alkuperäismateriaaleja, vaan poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen kirjaamia tiivistelmiä.

Tutkimus keskittyy puutteisiin lainsäädännössä ja viranomaisten toiminnassa raiskaustapauksissa. Amnesty Internationalin esittämät suositukset toteutuessaan lieventäisivät näitä puutteita. Tämä ei välttämättä kuitenkaan tarkoittaisi, että tutkimuksessa esitellyt tapaukset olisivat päättyneet erilaiseen lopputulokseen.

Analyysi ei myöskään sisällä tapauksia hovioikeuksista. Tilastoja ei ole kootusti saatavissa, mutta Amnesty Internationalin analysoimien käräjäoikeustuomioiden perusteella arvioimme, että noin 60%:sta käräjäoikeuden tuomioita valitetaan.[12]

Amnesty International haastatteli seitsemää raiskauksesta selviytynyttä naista, jotka tavoitettiin uhrien tukipalveluja tuottavien järjestöjen kautta. Haastatellut olivat 25–45-vuotiaita ja kaikki olivat ilmoittaneet poliisille raiskauksesta viimeisen kuuden vuoden sisällä. Kolme oli ulkomaalaistaustaisia, ja jokaisella tämä tausta oli tavalla tai toisella merkityksellinen heidän kokemukselleen. Haastattelut toteutettiin suomeksi tai englanniksi, haastatellun toiveen mukaan, ja joko kasvokkain tai puhelimitse, jotta raiskauksen kokeneet voivat osallistua mistä päin Suomea tahansa. Neljä haastateltavaa asui pääkaupunkiseudulla, kaksi Pohjanmaalla ja yksi Keski-Suomessa.

Haastateltujen pyynnöstä heidän henkilöllisyytensä, yhtä haastateltua lukuun ottamatta, on salattu ja nimi vaihdettu. Selviytyjien haastattelemisen tarkoituksena oli tuoda esiin raiskauksen kokeneiden naisten kokemuksia oikeusprosessista ja erilaisten kohtaamisten vaikutusta heidän toipumiseensa ja oikeuksiensa toteutumiseen.

Lisäksi Amnesty International haastatteli kolmea poliisia, kahta syyttäjää, kahta käräjätuomaria, yhtä hovioikeuden neuvosta ja psykologia, kätilöä ja lääkäriä Helsingin seksuaalirikosten uhrien tukikeskuksesta.[13] Haastatelluista kahdeksan työskenteli Helsingissä, kaksi Sisä-Suomessa ja

---

Amnesty Internationalille pääsyn myös tuomion salassa pidettäviin osiin (mutta ei muihin kirjallisiin materiaaleihin kuin tuomioihin). Saadusta aineistosta valittiin satunnaisesti 44 hylättyä syytettä ja 44 langettavaan tuomioon johtanutta syytettä. Tapaukset, joissa uhri oli alle 16-vuotias tai mies, rajattiin analyysin ulkopuolelle.

[12] Oikeudenkäymiskaaren 25 a luvun 5 §:n nojalla jatkokäsittelylupaa ei tarvita, jos vastaaja on tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin kahdeksan kuukautta vankeutta. Muutoin valittamiseen tarvitaan jatkokäsittelylupa.

[13] Haastatellut valittiin analysoitujen viranomaismateriaalien perusteella (materiaaleista valittiin viranomaisia, jotka olivat käsitelleet useita raiskaustapauksia) sekä kysymällä haastattelujen yhteydessä suosituksia muista haastateltavista viranomaisista.

yksi Itä-Suomessa. Osa haastatelluista pyysi, ettei heidän identiteettiään paljastettaisi raportissa.

Kaikki haastatellut ovat antaneet tietoon perustuvan suostumuksensa haastattelujen käyttämiseen raporttia varten ja yhtä lukuun ottamatta[14] haastatellut ovat myös saaneet tilaisuuden tarkistaa haastattelunsa käytön raportissa, mukaan lukien suorat lainaukset. Saadut kommentit on otettu huomioon. Haastatteluista otetut sitaatit on muokattu kirjakielisemmiksi luettavuuden parantamiseksi ja sitaattien muodon yhtenäistämiseksi alkuperäiskielestä riippumatta.

Amnesty International Suomen osasto kiittää haastateltuja ammattilaisia, jotka anteliaasti jakoivat tietoaan ja osaamistaan. Kiitämme myös vapaaehtoisia juristeja keskusteluista, jotka ovat taustoittaneet myös tätä tutkimusta.[15] Erityisesti haluamme kiittää selviytyjiä, jotka rohkeasti jakoivat kokemuksensa. Heidän kokemuksensa ovat tämän tutkimuksen sisällön ja suositustemme muotoilussa olennaisia. Selviytyjien esimerkki inspiroi meitä kaikkia.

[14] Yhtä tuomaria ei tavoitettu.

[15] Amnesty International järjesti kaksi asiantuntijaryhmäkeskustelua tutkimuksen aiheeseen liittyen, toukokuussa ja lokakuussa 2018. Haluaisimmekin kiittää professori Johanna Niemeä, professori Kevät Nousiaista, professori Heini Kainulaista, Sini Majlanderia, Fanny Pihlströmiä, Anna Silventoista, Minni Leskistä ja Lauri Koskenniemeä.

SANASTOA

Tässä raportissa käytämme käsitettä **"selviytyjä"** puhuessamme haastatelluista ja käsitettä **"uhri"** muissa asiayhteyksissä. Käsitettä "uhri" käytetään tavanomaisesti kuvaamaan ihmisiä, joiden ihmisoikeuksia on loukattu. Käsitettä käytetään esimerkiksi YK:n julistuksessa Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power[16] ja kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännössä.[17] "Uhri" on lakiteknisesti oikeampi ilmaus, mutta "selviytyjä" kuvastaa paremmin seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisten ja tyttöjen sisua ja on ensisijainen käsite monille naisille ja tytöille itselleen sekä ihmisoikeusaktivisteille.[18]

"Seksuaalinen väkivalta" on laaja käsite, jonka tarkka määritelmä vaihtelee. Kansainvälisessä oikeudessa käsitteellä tarkoitetaan ei-toivottua tai ilman suostumusta tapahtuvaa seksuaalista kanssakäymistä. Seksuaalinen väkivalta terminä sisältää myös raiskauksen. Rikosuhritutkimuksissa käsitteellä voi olla kapeampi merkitys. Tässä raportissa käytetään kansainvälisen oikeuden mukaista määritelmää, ellei toisin mainita.

Kuvatessamme uhrin kokemusta, tarkoitamme **"raiskauksella"** kansainvälisten ihmisoikeusnormien määritelmän mukaista, ilman suostumusta tapahtuvaa seksuaalista tunkeutumista emättimeen, peräaukkoon tai suuhun joko ruumiinosalla tai esineellä. Käyttäessämme käsitettä juridisessa mielessä, tarkoitamme Suomen rikoslain määritelmän mukaista raiskausta, johon sisältyy myös törkeä raiskaus ja raiskausten yritykset (ellei toisin mainita).

"Raiskausmyytti" on syvään juurtunut virheellinen käsitys siitä, millainen tapahtuma raiskaus on, millainen on raiskauksen uhri tai miten raiskauksen uhrit reagoivat ennen raiskausta, sen aikana tai sen jälkeen. Esimerkiksi käsitys 'puskaraiskauksesta' (tuntemattoman henkilön päällekäynti pimeässä puistossa) raiskauksen yleisimpänä muotona on yleinen raiskausmyytti. Samoin käsitykset siitä, että uhri "pyytää seksiä" flirttaillessaan tekijän kanssa tai että raiskauksen uhri vastustelee kaikin voimin ja on hysteerinen raiskauksen jälkeen, ovat raiskausmyyttejä. Raiskausmyyttien taustalla vaikuttavat **sukupuolistereotypiat**: stereotyyppiset käsitykset miehen ja naisen seksuaalisuudesta tai seksuaalisesta käyttäytymisestä.

[16] Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, General Assembly resolution 40/34 (1985).
[17] UN General Assembly, Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), 17 July 1998.
[18] Rahila Gupta, "'Victim' vs. 'Survivor': feminism and language", Open Democracy, 16 June 2014, www.opendemocracy.net/5050/rahila-gupta/victim-vs-survivor-feminism-and-language

1 SUUREN MITTALUOKAN ONGELMA

> ***"Raiskaukset ovat todella yleisiä. -- Tämä ei ole 'tyttöjen ongelma', että meidän on oltava turvassa."***
> "Helen"[19]

Seksuaalinen väkivalta on kansainvälisen oikeuden mukaan vakava ihmisoikeusloukkaus. Suomi on ratifioinut useita kansainvälisiä ja alueellisia ihmisoikeussopimuksia, jotka velvoittavat Suomen toimimaan seksuaalisen väkivallan torjumiseksi.

Raiskausta koskeva kansainvälinen oikeus on kehitetty sukupuoleen perustuvan väkivallan viitekehyksessä. Suomi on ratifioinut kaksi keskeistä sopimusta koskien sukupuoleen perustuvaa, erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa: YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW),[20] sekä Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus).[21] Oikeus elää vapaana sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä ja väkivallasta sekä oikeus oikeussuojakeinoihin on taattu myös YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa[22] ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa.[23]

1.1 SEKSUAALISEN VÄKIVALLAN YLEISYYS

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) tekee vuosittain kansallisen rikosuhritutkimuksen, jossa kartoitetaan erilaisten rikosten, myös seksuaalisen väkivallan, uhriksi joutumista. Näiden tutkimusten mukaan vuosittain noin 2% Suomen naisväestöstä kokee seksuaalista väkivaltaa.[24] Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuonna 2012 tekemän tutkimuksen mukaan seksuaalista väkivaltaa kokee vuosittain 3% Suomen naisväestöstä.[25] Ero tuloksessa

---

[19] "Helenin" haastattelu, Helsinki, 1.11.2018. (Nimi muutettu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.)
[20] Voimaan Suomessa vuonna 1986.
[21] Voimaan Suomessa vuonna 2015.
[22] Voimaan Suomessa vuonna 1975.
[23] Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. Voimaan Suomessa vuonna 1990.
[24] Krimo, Katsauksia, Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena - Kansallisten rikosuhritutkimusten tuloksia, 2017, s. 6, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/260559/Katsauksia_31_Danielsson_N%c3%a4si_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y ;
2016, s. 6, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/225915/Katsauksia_23_Danielsson_K%c3%a4%c3%a4ri%c3%a4inen_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y ;
2015, s. 4, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161960/Katsauksia_13_Danielsson_K%c3%a4%c3%a4ri%c3%a4inen_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y ;
2014, s. 4, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155645/Katsauksia_3_Danielsson_Salmi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y; ja 2013, s. 4, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152606/verkko37_Danielsson_Salmi_Siren_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
[25] EU:n perusoikeusvirasto, Survey data explorer, Violence against women survey, https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-violence-against-women-survey?mdq1=country&mdq2=414&plot=inCountry&cntryName=Finland

saattaa johtua erilaisesta seksuaalisen väkivallan määrittelystä. FRA:n tutkimuksessa käytetty määritelmä oli kansallisten rikosuhritutkimusten määritelmää kattavampi.[26]

Tutkimusten perusteella voidaan arvioida, että vuosittain 41 000-62 000 naista Suomessa kokee seksuaalista väkivaltaa.[27] FRA:n tutkimuksen mukaan noin 350 000 naista Suomessa (17% naisväestöstä) on kokenut seksuaalista väkivaltaa elinaikanaan.

Sekä kansalliset rikosuhritutkimukset että FRA:n tutkimus osoittavat selvästi, että nuorilla on moninkertainen riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi. (Taulukko 1.) Kansallisten rikosuhritutkimusten mukaan naisten riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi on noin nelinkertainen verrattuna miesten riskiin.[28]

TAULUKKO 1

Yhteenveto naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan yleisyydestä kansallisissa rikosuhritutkimuksissa sekä vuonna 2012 toteutetussa EU:n perusoikeusviraston tutkimuksessa.

	Joutunut uhriksi viimeisen 12 kuukauden aikana, osuus naisväestöstä (%)					Arvio uhrien kokonaismäärästä vuodessa
Kansalliset rikosuhritutkimukset	2013	2014	2015	2016	2017	2017*
Yhteensä	2,3	1,6	2,0	2,2	2,2	45 120
EU:n perusoikeusvirasto			2012			2017*
Yhteensä			3			61 527
Ikäluokka 18–29			6			
Ikäluokka 30–39			3			
Ikäluokka 40–49			1			
Ikäluokka 50–59			2			
Ikäluokka 60–74			1			

*Laskelman perustana 2 050 912 15–74-vuotiasta naista Suomessa vuonna 2017

Krimo on tehnyt myös kaksi naisten kokemaan väkivaltaan keskittyvää naisuhritutkimusta, vuosina 1997 ja 2005.[29] Naisuhritutkimuksia ei ole toistettu, sillä vuodesta 2013 kansallisessa rikosuhritutkimuksessa seksuaalisesta väkivallasta on kysytty kattavammin kuin aikaisemmin. Vuodesta 2013 lähtien tutkimuksista saadut tulokset seksuaalisen väkivallan yleisyydestä ovat olleet huomattavasti edellisvuosia korkeammat.[30] Vaikka kansallisessa rikosuhritutkimuksessa

[26] Vuodesta 2013 asti kansallisissa rikosuhritutkimuksissa on kysytty pakottamisesta sukupuoliyhteyteen, tämän yrityksestä sekä muista pakolla toteutetuista seksuaalisista teoista. FRA:n tutkimuksessa kysyttiin myös seksuaalisista teoista, joihin nainen painostettiin, vaikka hän ei halunnut osallistua tai joihin hän alistui pelosta.

[27] 15–74-vuotiaita naisia oli Suomessa 2 050 912 vuonna 2017. Tilastokeskus, Väestö, Väestörakenne, Väestö iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan 2017, https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/

[28] Ks. alaviite 24.

[29] Ks. Piispa et al., *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005*, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152455/225_Piispa_Heiskanen_Kaariainen_Siren_2006.pdf?sequence=2

[30] Ennen vuotta 2013 kansallisten rikosuhritutkimusten mukaan vuosittain 0,22% Suomen naisväestöstä koki raiskauksen tai raiskauksen yrityksen. Vuodesta 2013 lähtien tutkimukset ovat kartoittaneet seksuaalisen väkivallan kokemuksia laajemmin ja tulos on vaihdellut 1,6 ja 2,3%:n välillä. Krimo, *Rikollisuustilanne 2017*, s. 84, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/239656/Katsauksia_29_Rikollisuustilanne_2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y, ja alaviitteessä 24 mainitut.

huomioidaan nykyään naisnäkökulma paremmin, yleisen rikosuhritutkimuksen ei pitäisi korvata säännöllistä naisuhritutkimusta.

1.2 POLIISILLE ILMOITTAMINEN JA TUOMIOIDEN MÄÄRÄ

Sillä, miten raiskauksen uhrit kohdataan, kun he kertovat väkivallasta viranomaisille ensimmäistä kertaa, on suuri merkitys sille, aloittavatko tai jatkavatko he oikeusprosessia. Pelko torjutuksi tulemisesta tai tarinat muiden kokemuksista oikeusprosessissa voivat muodostaa esteen prosessin aloittamiselle.

"Emilia" kuvasi haastattelussa, miten hän haki apua paikallisesta sairaalasta, missä hänet torjuttiin. Hänelle sanottiin, että raiskaus oli "poliisiasia". "Emilia" kuvasi, miten tämän kokemuksen jälkeen olisi ollut helppo lopettaa avun hakeminen kokonaan ja miten tämä olisi vaikuttanut siihen, millaiset tapaukset tulevat poliisin tietoon:

> ***"Tuollaisessa tilanteessa, missä torjutaan, että 'ei kuulu meille', niin minun olisi ollut todella helppo lähteä -- Jos niitä ei oteta vastaan niitä ilmoituksia tai olla alttiita ottamaan vastaan, niin sitten meidän tilastoinnissa näkyy vain tietyntyyppiset rikokset. Että niistä jää ne ihmiset, joilla se on ehkä tuttu tai se ei ole just tällainen puska[raiskaus]tyyppinen tai julkisella paikalla tapahtunut, missä ehkä joku muukin voi olla ilmoittajana kuin se uhri itse. Niin ne jäävät katveeseen, ja se on minusta iso ongelma ja sellainen johon olisi tartuttava."***
> "Emilia"[31]

Vain muutama prosentti seksuaalisesta väkivallasta ilmoitetaan poliisille.[32] Poliisille ilmoitettujen raiskausten määrä on kuitenkin kasvanut vuodesta 2013 lähtien, keskimäärin 73 tapauksella (6,6%) vuodessa.[33] Krimon mukaan kasvu johtuu ilmoittamiskynnyksen madaltumisesta, ei raiskausrikosten määrän noususta.[34]

Poliisin on kirjattava jokainen raiskaus, joka tulee heidän tietoonsa virkatehtävissä, joko uhrin tekemän ilmoituksen kautta tai muutoin. On useasta syystä vaikea antaa täsmällistä kuvaa siitä, kuinka moni raiskausilmoitus johtaa tyydyttävään lopputulokseen tuomioistuimessa. Ensinnäkin, tapauksen etenemisessä poliisilta syyttäjälle ja tuomioistuimeen syntyy viivettä, jolloin

---

[31] "Emilian" haastattelu, Helsinki, 28.9.2018. (Nimi muutettu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.)

[32] Tilastokeskuksen mukaan poliisi kirjasi 1 482 15–74-vuotiaisiin naisiin kohdistunutta seksuaalirikosta vuonna 2017. Tähän sisältyi kaikki raiskausrikokset, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaaliseen tekoon pakottaminen, seksuaalinen ahdistelu ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö sekä näiden rikosten yritykset. Samana vuonna Suomessa oli 2 050 912 15–74-vuotiasta naista. Uhritutkimusten mukaan 2-3% naisista kokee seksuaalista väkivaltaa, jolloin ilmoitusprosentti olisi 2,4–3,6%. Uhritutkimukset eivät kata yli 74-vuotiaita, joten tässäkin laskussa on huomioitu naiset vain tähän ikävuoteen asti. On kuitenkin huomattava, että vuonna 2017 poliisille ilmoitettiin kuusi yli 75-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta. Tilastokeskus, Oikeus, Rikos- ja pakkokeinotilasto, Eräiden rikosten uhrit iän mukaan maakunnittain 2017, ja Tilastokeskus, Väestö, Väestörakenne, Väestö iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan 2017, https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/

[33] Edellisten vuosien luvut eivät ole vertailukelpoisia vuonna 2011 toteutettujen lakimuutosten takia. Vuonna 2014 toteutetut lakimuutokset eivät vaikuta raiskausrikosten kokonaismäärään, vain rikosten jakautumiseen raiskauksen eri vakavuusasteiden välillä. Tilastokeskus, Oikeus, Rikos- ja pakkokeinotilasto, Rikokset kuukausittain, https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/. Vuoden 2018 tilastot ovat ennakkotietoja.

[34] Krimo, *Rikollisuustilanne 2017*, s. 84–85, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/239656/Katsauksia_29_Rikollisuustilanne_2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y§

tapaus voidaan ilmoittaa poliisille yhtenä vuonna, syyte nostaa seuraavana vuonna ja tuomio antaa kolmantena vuonna. Toiseksi, syyte voi muuttua rikosprosessin aikana (esimerkiksi raiskauksesta pakottamiseen seksuaaliseen tekoon tai toisin päin). Kolmanneksi, poliisi, syyttäjä ja tuomioistuin saattavat yksiköidä rikoksia eri tavalla: normaalisti jokainen raiskausteko, joka voidaan katsoa ajallisesti erilliseksi tapahtumaksi, kirjataan yhtenä rikoksena ja johtaa yhteen syytekohtaan. Jokainen teko myös kirjataan erikseen kutakin uhria ja tekijää kohden. Kuitenkin esimerkiksi pitkäkestoisessa lähisuhdeväkivallassa, jos uhri ei enää pysty selvästi erottelemaan tekoja toisistaan ajoituksen perusteella, voidaan useampi teko yksiköidä vain yhdeksi rikokseksi. Tällaisissa tapauksissa tekojen määrä voi rikosprosessin kuluessa nousta tai laskea.

Näistä tulkintavaikeuksista huolimatta tilastoista on mahdollista nähdä, että raiskausrikoksissa rankaisemattomuus on yleistä. Harva raiskauksen uhri saa rikoksen käsitellyksi tuomioistuimessa. Vuonna 2017 poliisille ilmoitettiin 1 244 raiskausta, mutta vain 358 raiskaussyytettä käsiteltiin tuomioistuimessa (ks. taulukko 3). Ainoastaan 209 syytettä (58%) johti langettavaan tuomioon.[35]

Yhteensä vain 17% poliisille ilmoitetuista raiskauksista johtaa langettavaan tuomioon.

TAULUKKO 2
Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa.

	Poliisin tietoon tulleet	Selvitetyt rikokset	Syyttäjälle lähetetyt	Tuomioistuimessa ratkaistut syytteet	Langettavan tuomion saaneet syytteet
2017					
Määrä yhteensä	1245	888	874	358	209
Osuus poliisin tietoon tulleista (%)		71%	70%	29%	17%

Vuonna 2016 YK:n CEDAW-komitea huomautti Suomelle, että vuosittain vain 150 raiskaustapausta johti langettavaan tuomioon, vaikka 1 000 tapausta tutkittiin. Komitean mukaan Suomi ei ollut täyttänyt velvoitettaan tehdä toimenpiteitä raiskausrikosten tuomitsemisprosentin nostamiseksi rikosten tutkimista, syytteiden nostamista ja tekijöiden rankaisemista tehostamalla.[36]

Samaan tapaan vuonna 2017 YK:n kidutuksen vastainen komitea esitti huolensa naisiin kohdistuvan väkivallan, mukaan lukien seksuaalisen ja lähisuhdeväkivallan, yleisyydestä Suomessa, niiden matalasta ilmoittamisprosentista sekä puutteellisesta rahoituksesta ongelman kitkemiseksi. Komitea suositti, että kaikki väitteet lähisuhdeväkivallasta, myös seksuaalisesta väkivallasta, kirjataan, tutkitaan joutuisasti, puolueettomasti ja tehokkaasti, syytteet nostetaan ja tekijöitä rangaistaan. Suomi vastasi toteamalla, että lain mukaan syyttäjien on jo täytettävä

[35] Tilastokeskus, Oikeus, Rikos- ja pakkokeinotilasto, Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen 2017, ja Tilastokeskus, Oikeus, Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset, Rangaistukset rikoksittain 2017, https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/

36 Letter from Xiaoqiao Zou, Rapporteur on Follow-up on Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, to the Permanent Representative of Finland to the United Nations Office at Geneva, 10 August 2016, YH/follow-up/Finland/64, s. 2-3.

velvollisuutensa joutuisasti ja että lakiin on kirjattu myös tapauksen kiirehtimisperusteet, mutta ei viitannut lain toimivuuteen käytännössä.[37]

Suomen yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa YK:n ihmisoikeusneuvostossa vuonna 2017 yksi valtio suositti, että Suomi tekee lisätoimia, jotta raiskauksen uhrit saavat hyvityksen. Suomi merkkasi suosituksen 'huomioiduksi' ja 'hyväksyi osittain' suositukset lisäresurssien osoittamiseksi seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn.[38]

Seksuaalisen väkivallan yleisyys yhdistettynä syytteiden ja tuomioiden vähäisyyteen osoittaa, että Suomen toimet naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan torjumiseksi ja tekijöiden rankaisemiseksi eivät ole riittäviä. Suomi ei täytä kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteitaan.

[37] Suosituksen merkkaaminen huomioiduksi ei tarkoita, että Suomi olisi hyväksynyt suosituksen. Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Finland, CAT/C/FIN/CO/7, s. 7, ja Addendum CAT/C/FIN/CO/7/Add.1, s. 5.

[38] Human Rights Council, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review of Finland, A/HRC/36/8, 14.7.2017, s. 17, ja Addendum A/HRC/36/8/Add.1, 8.9.2017, s. 8.

2 TOTEUTUUKO OIKEUS? OSA 1: LAINSÄÄDÄNTÖ

2.1 KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Vuosina 2011 ja 2014 toteutettiin rikoslain 20 luvun uudistuksia, jotka toivat Suomen seksuaalirikoslainsäädännön lähemmäs kansainvälisen oikeuden vaatimuksia.

Amnesty International on tyytyväinen, että uudistuksissa pantiin täytäntöön useita järjestön vuoden 2008 *Case Closed* -raportissa tekemiä suosituksia.[39] Esimerkiksi vuonna 2011 raiskaukseksi määriteltiin sukupuoliyhteyteen pääseminen hyväksikäyttämällä uhrin tiedottomuutta, sairautta, vammaisuutta, pelkotilaa tai muuta avutonta tilaa, vaikka tämä tila ei olisi tekijän aiheuttama (1 § 2 momentti). Positiiviin uudistuksiin liittyi kuitenkin myös uusia säännöksiä, jotka loivat käytännössä lisärajoitteita uhrin oikeuksien toteutumiselle.

Vuonna 2014 kumottiin säännös pakottamisesta sukupuoliyhteyteen (3 §), eli niin kutsuttu ”lievä raiskaus”. Lakiin kuitenkin lisättiin uusi lievemmän asteinen rikos, ”vähemmän vakava raiskaus”, jota koskevat säännökset sisältyvät samaan pykälään kuin perusmuotoista raiskausta koskevat säännökset (1 § 3 momentti). Lievemmän asteikon mukaan ei enää voi tuomita raiskausta, jossa on käytetty fyysistä väkivaltaa.[40] Samalla rangaistusasteikko lievemmän asteiselle raiskaukselle nousi: minimirangaistus nousi sakkorangaistuksesta neljään kuukauteen vankeutta, maksimirangaistus nousi kolmesta neljään vuoteen vankeutta.

Vuonna 2014 sukupuoliyhteyden määritelmään (10 §) sisällytettiin myös esineellä suoritettu tunkeutuminen. Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan ”sukupuolielimellä tehtävää taikka sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon”. Määritelmään siis sisältyy tunkeutuminen sukuelimeen tai peräaukkoon esineellä tai millä tahansa kehon osalla. Vaikka sukupuoliyhteyden määritelmässä ei mainita sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista, määritelmän vaikutus ei ole sukupuolineutraali. Esimerkiksi naisen sukuelimen nuoleminen ei täytä tunkeutumisen määritelmää, eikä tekijää voida tällöin tuomita raiskauksesta, vaikka teko kohdistuu sukuelimeen. Tällaisissa tilanteissa syyte voidaan nostaa lievemmästä rikoksesta: pakottamisesta seksuaaliseen tekoon.[41] Sen sijaan miehelle tehtävään suuseksiin sisältyy yleensä peniksen ottaminen

[39] Amnesty International, *Case closed: Rape and human rights in the Nordic countries*, https://amnesty.dk/media/1557/case-closed.pdf

[40] Ks. alla jakso 2.6 ‘Raiskausrikosten luokittelu’.

[41] Yksi Amnesty Internationalin analysoimista tuomioista päättyi tekijän tuomitsemiseen seksuaaliseen tekoon pakottamisesta, sillä tekijä oli nuollut naisen sukuelintä tämän nukkuessa. Tunkeutumista emättimeen kielellä ei pystytty todistamaan. Pakottamisen seksuaaliseen tekoon (rikoslain 20 luvun 5 §) rangaistusasteikko on sakkoa tai korkeintaan kolme vuotta vankeutta. Määritelmä jäljittelee muutoin raiskauksen määritelmää, mutta kattaa seksuaaliset teot, joihin ei sisälly tunkeutumista toisen kehoon.

suuhun, joka täyttää tunkeutumisen määritelmän.[42] Tämä neutraalilta vaikuttava säännös tuottaa siten sukupuoleen perustuen erilaista seksuaalisen autonomian suojaa.[43]

Vuonna 2014 syyteoikeutta (11 §) uudistettiin. Kaikki seksuaalirikokset aikuisen seksuaalista häirintää lukuun ottamatta ovat nykyään yleisen syytteen alaisia rikoksia. Samalla myös kumottiin syyttäjän mahdollisuus jättää syyte nostamatta, jos uhri pyysi sitä omasta "vakaasta tahdostaan".[44] Tällä uudistuksella on kaksi tärkeää vaikutusta: se vähentää riskiä, että tekijä painostaa uhria, ja vahvistaa viestiä siitä, että raiskaus ei ole yksityisasia, vaan vakava rikos, johon valtion tulee puuttua.

Oikeudenkäymiskaareen kuitenkin jäi säännös (nykyisin 17 luvun 17 §), joka antaa syytetyn nykyiselle tai entiselle puolisolle oikeuden olla todistamatta.[45] Tämä säännös heikentää vuoden 2014 uudistuksen vaikutusta, kun lähisuhdeväkivallassa tekijä voi painostaa uhria käyttämään oikeuttaan olla todistamatta.[46] Tuomioistuin voi kuitenkin päättää, ettei vaitiolo-oikeutta ole, jos on syytä epäillä, ettei henkilö ole päättänyt itse vaitiolo-oikeutensa käyttämisestä.[47] Korkein oikeus on tuoreessa ennakkoratkaisussa KKO:2019:17 todennut, että jo lähisuhdeväkivallan tapahtuminen antaa syyn epäillä, ettei henkilö ole päättänyt itse vaitiolo-oikeutensa käyttämisestä. Lähisuhdeväkivallan tapauksissa kynnyksen murtaa vaitiolo-oikeus on siis oltava matala.

Raiskauksella on nykyisin kaksi vaihtoehtoista tunnusmerkistöä. Ensimmäinen keskittyy fyysisen väkivallan käyttöön tai sen uhkaan.[48] Toinen keskittyy sukupuoliyhteyden saavuttamiseen hyväksikäyttämällä sitä, että uhri on kyvytön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia.[49]

Määritelmä kattaa kaksi ääripäätä – väkivaltaisen raiskauksen ja tapaukset, joissa uhri on kykenemätön antamaan suostumustaan – mutta jättää väliin tapauksia, joissa uhri ei ole antanut

---

[42] Mies voi olla joko uhrin tai tekijän asemassa.

[43] Sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä on kielletty Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa, YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 26 artiklassa sekä Suomen perustuslain 6 §:ssä.

[44] Ks. Istanbulin sopimus, 55 artikla, joka velvoittaa Suomea varmistamaan, ettei raiskausrikoksen tutkinta tai syytteeseenpano riipu kokonaan uhrin rikosilmoituksesta. Ks. myös Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 1691 (2009), kohta 5.2.1, jonka mukaan valtioiden on tehtävä raiskauksesta, mukaan lukien avioliitossa tapahtuvasta raiskauksesta, yleisen syytteen alainen rikos.

[45] Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §: "Asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta."

[46] Ongelman toi Amnesty Internationalin tietoisuuteen asiantuntijaryhmän juristi, kihlakunnansyyttäjä haastattelussaan 31.11.2018 Helsingissä sekä toinen kihlakunnansyyttäjä epävirallisessa keskustelussa Amnesty Internationalin tutkijan kanssa 11.12.2018 Helsingissä.

[47] Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin voi päättää, ettei vaitiolo-oikeutta ole, "jos on syytä epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä". Käytännössä vaitiolo-oikeus kierretään kuulemalla todistajina henkilöitä, joille uhri on kertonut rikoksesta, sekä käyttämällä todisteena uhrin poliisikuulustelusta tehtyä pöytäkirjaa.

[48] Rikoslain 20 luvun 1 §:n 1 momentti: "Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava *raiskauksesta* vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi."

[49] Rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentti: "Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan."

suostumusta eikä tekijä käyttänyt väkivaltaa. Vaikka lain edellyttämä väkivalta voi olla hyvin lievää (esimerkiksi painon käyttäminen uhrin aloillaan pitämiseksi riittää), nykyinen rikoslaki ei täytä kansainvälisten ihmisoikeusnormien vaatimuksia raiskauksen tunnusmerkistöön liittyen. Keskeinen puute tunnusmerkistössä on se, ettei raiskauksen määritelmä perustu uhrin suostumuksen puutteelle.

Suostumus2018-kampanjan kansalaisaloite raiskauksen tunnusmerkistön uudistamiseksi ylitti vaaditut 50 000 allekirjoitusta joulukuuhun 2018 mennessä ja annetaan eduskunnalle. Myös oikeusministeri Antti Häkkänen ilmoitti tammikuussa 2019 oikeusministeriön ryhtyvän valmistelemaan seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistusta. Tarkoituksen on vahvistaa suostumuksen asemaa raiskauksen tunnusmerkistössä. Amnesty International toteaa, että uudistuksessa on asetettava uhrin suostumuksen puute raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkiksi kansainvälisten velvoitteiden vaatimalla tavalla ja hylättävä lähestymistapa, joka keskittyy joko väkivaltaan tai uhrin kykenemättömyyteen antaa suostumus.

2.2 SUOSTUMUS

Kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan seksuaalinen väkivalta, mukaan lukien raiskaus, tulisi määritellä uhrin suostumuksen puutteen kautta.[50] Lain tulisi sisältää sekä sukupuolineutraaleja että sukupuolierityisiä säännöksiä, jotka kattavat naisten ja tyttöjen kokemukset ja tarpeet, mahdollistaen samalla myös syytteet miehiin ja poikiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta.[51]

Kansainvälisissä tai alueellisissa ihmisoikeussopimuksissa ei ole määritelty suostumusta. Kuitenkin Istanbulin sopimuksen 36 artiklan 2 kappaleen mukaan:

> ***"Henkilön on annettava suostumus vapaaehtoisesti vapaasta tahdostaan, joka arvioidaan kulloistenkin olosuhteiden mukaan."***

Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa tarkennetaan, että syytteeseenpano vaatii olosuhteiden sensitiivistä ja tapauskohtaista arviointia sen selvittämiseksi, onko uhri suostunut seksuaaliseen kanssakäymiseen vapaaehtoisesti. Tällaisen arvioinnin pitää tunnistaa seksuaalisen väkivallan uhrien erilaiset reagoimistavat eikä arvio saa perustua siihen, mitä pidetään uhrille tyypillisenä käyttäytymisenä. Laintulkinnat eivät myöskään saa perustua sukupuolistereotypioille tai myyteille miesten ja naisten seksuaalisuudesta.[52]

---

[50] Ks. Istanbulin sopimus, 36 (1) artikla ja CEDAW-komitean General Recommendation No. 35, kohta 33. Ks. myös Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus No. R (2002) 5, hyväksytty 30.4.2002 ja selitysmuistio Explanatory Memorandum H/Inf (2004), kohta 35, joka vaatii valtioita säätämään rangaistuksen kaikista ilman suostumusta tapahtuvista seksuaalisista teoista, vaikka uhri ei olisi vastustellut. Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapaus *M.C. v. Bulgaria* (2003), 651, kohdat 164-166. Ks. myös kansainvälisen rikostuomioistuimen Elements of Crimes (2011), Elements 1 and 2 of the Elements of Crimes relating to the crime against humanity of rape under Article 7(1)(g)-1, s. 8, and the war crime of rape in international and non-international armed conflicts under Article 8(2)(b)(xxii)-1 (p. 28) and Article 8(2)(e)(vi)-1, s. 36-37.

[51] UN Handbook for Legislation on Violence against Women, United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (2012), s. 12, www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2012/12/handbook-for-legislation-on-violence-against-women

[52] Istanbulin sopimuksen selitysmuistio, kohta 192.

Suostumus on vapaaehtoinen ja jatkuva yhteisymmärrys seksuaaliseen kanssakäymiseen osallistumisesta ja sen voi perua milloin tahansa. Kansainvälisessä rikosoikeudessa on tunnistettu, että suostumuksen voi antaa vapaaehtoisesti ja pätevästi vain, jos suostumuksen antaja tekee päätöksensä vapaana pakottavista olosuhteista ja hänellä on kyky antaa suostumus.[53]

Vuonna 2016 CEDAW-komitea totesi, että Suomi ei ollut pannut täytäntöön suositusta suostumuksen puutteen asettamisesta raiskauksen määritelmän keskiöön.[54] Samoin vuonna 2017 YK:n kidutuksen vastainen komitea suositteli, että Suomi tarkistaa raiskauksen määritelmää niin, että siihen sisältyisi suostumuksen puute, sen sijaan, että raiskaus kategorisoitaisiin väkivallan vakavuuden kautta.[55] Suomen yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa vuonna 2017 viisi valtiota suositti Suomea uudistamaan raiskauksen määritelmän niin, ettei väkivalta ole keskeisin määrittävä tekijä.[56]

Suomi hyväksyi nämä suositukset, vakuuttaen, että raiskauksen nykyinen tunnusmerkistö sisältää suostumuksen puutteen implisiittisesti ja että tunnusmerkistön substanssi täyttää kansainvälisen oikeuden vaatimukset, vaikka tekstiin ei sisällykään sanaa 'suostumus'. Suomi on vedonnut erityisesti siihen, että raiskauksen määritelmä kattaa tapaukset, joissa tekijä käyttää hyväkseen uhrin avutonta tilaa ja joissa uhri on kykenemätön muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan tai puolustamaan itseään.[57]

Raiskauksen nykyinen määritelmä ja siihen liittyvä oikeuskäytäntö kuitenkin mahdollistaa erilaisia tulkintoja, joissa uhrin suostumukselle annetaan vaihteleva painoarvo. Esimerkiksi hovioikeudenneuvos Timo Ojalan mukaan hankalimmat tapaukset pyörivät jo nyt uhrin suostumuksen selvittämisen ympärillä.[58] Toisille oikeuden soveltajille nykyinen määritelmä voi kuitenkin antaa tekosyyn olla tarttumatta hankaliin tapauksiin. Uhrin oikeuksien toteutuminen voi siten riippua lain tulkitsijasta. Seuraavissa jaksoissa nostetaan esiin erilaisia epätyydyttäviä tulkintoja, jotka nykyinen raiskauksen määritelmä mahdollistaa.

> ***"Suomalaisen lainsäädännön mukaan sukupuoliyhteyden suorittaminen kiellon vastaisesti ei täytä raiskauksen tunnusmerkistöä, ellei siihen liity ylläselostettuja tunnusmerkistötekijöitä."***
> Syyttäjän päätös jättää syyte nostamatta

---

[53] Ks. kansainvälisen rikostuomioistuimen Elements of Crimes (2011), Elements 1 and 2 of the Elements of Crimes relating to the crime against humanity of rape under Article 7(1)(g)-1, s. 8, ja the war crime of rape in international and non-international armed conflicts under Article 8(2)(b)(xxii)-1 (s. 28), ja Article 8(2)(e)(vi)-1 (s. 36-37). Ks. myös kansainvälisen rikostuomioistuimen Rules of Procedure and Evidence, UN Doc ICC-ASP/1/3 (2002), Rule 70(a), (b) and (c).

[54] Letter from Xiaoqiao Zou, Rapporteur on Follow-up on Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, to the Permanent Representative of Finland to the United Nations Office at Geneva, 10 August 2016, YH/follow-up/Finland/64, s. 2-3.

[55] Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Finland, CAT/C/FIN/CO/7, s. 7.

[56] YK:n ihmisoikeusneuvosto, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review of Finland, A/HRC/36/8, 14.7.2017, s. 12.

[57] YK:n kidutuksen vastainen komitea, Concluding observations on the seventh periodic report of Finland Addendum CAT/C/FIN/CO/7/Add.1, s. 6; YK:n ihmisoikeusneuvosto YK:n ihmisoikeusneuvosto, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review of Finland, Addendum A/HRC/36/8/Add.1, 8.9.2017, s. 3.

[58] Hovioikeudenneuvos Timo Ojalan haastattelu, Helsinki, 18.9.2018.

2.3 SUOSTUMUS JA UHRIN VASTUSTELU

Laissa ja lainkäytössä ei pitäisi olettaa uhrin antaneen suostumustaan sillä perusteella, että uhri ei fyysisesti vastustellut seksuaalista kanssakäymistä, siinäkään tapauksessa ettei tekijä käynyt tai uhannut käyttää väkivaltaa.[59] Uhrin avuttomaan tilaan perustuva määritelmä keskittyy kuitenkin uhrin kykyyn antaa suostumus ja siten painottaa uhrin vastustelua: jos uhri kykenee muodostamaan tai ilmaisemaan tahtonsa tai puolustautumaan, hänen odotetaan tekevän näin, jotta suostumuksen puute tulee todistettua. Lain logiikan mukaan uhrin fyysinen vastustelu pakottaisi tekijän käyttämään väkivaltaa, jolloin teosta tulisi raiskaus, vaikka uhri ei olisi avuttomassa tilassa.

Useat Amnesty Internationalin haastattelemat selviytyjät kuvasivat, miten poliisi keskittyi heidän sanalliseen tai fyysiseen vastusteluunsa:

> ***"Yksi ihmetyksen aihe poliisikuulustelusta tuli mieleen: että ne kysyivät ensimmäisenä että 'Puritko sinä sitä raiskaajaa?' Ihmettelin siinä kuulustelussa että en, olisiko pitänyt. Kyllähän siinä tuli sitä tietenkin esille, että puolustauduitko sinä tarpeeksi. -- Tuli vähän semmoinen kuva, ettei ollut hyväksyttävää lamaantua siinä tilanteessa."***
> "Laura"[60]

"Helen" joutui tuntemattoman tekijän raiskaamaksi ollessaan hyvin humalassa, mutta poliisi tulkitsi, ettei hän kuitenkaan ollut avuttomassa tilassa:

> ***"Ensimmäisessä kuulustelussa [kuulusteleva poliisi] kysyi: 'Sanoitko 'ei'? Sanoitko 'ei' hississä?'-- Erityisesti tappelukysymykset: 'Tappelitko vastaan?' -- Ja toisessa [kuulustelussa] hän kysyi taas: 'Olitko väkivaltainen? Oliko hän [tekijä] väkivaltainen?' Ja sitten hän kysyi: 'Miten hän [tekijä] olisi voinut tietää, ettet halunnut seksiä?' -- He sanoivat, että jos olin tarpeeksi tolkuissani antaakseni tekijälle kondomin, se tarkoittaa, että olisin voinut puolustautua."***
> "Helen"[61]

Vuonna 2013 korkein oikeus antoi ennakkoratkaisun, jossa se totesi, ettei "raiskauksen tai muun väkivallan uhrin voida edellyttää ryhtyvän itse väkivaltaisiin tai muihin vastustamistoimiin. -- Puolustustekojen puuttumista tai lamaantumista ei voida pitää osoituksena siitä, ettei rikosta ole tapahtunut."[62] Kuitenkin kuudessa Amnesty Internationalin analysoimassa tuomiossa todettiin, että uhrin vastustelu kuuluu raiskauksen tunnusmerkistöön. Näissä tapauksissa uhrin selvästi odotettiin vastustelevan fyysisesti.[63]

> ***"Se, että seksikumppani sanoo yhdyntää kohti edettäessä tai yhdyntöjen välillä "ei, en halua", ei aina ole riittävä signaali toiselle siitä, että suostumusta ja halua seksin jatkamiseen ei ole olemassa."***
> Käräjäoikeuden tuomio tapauksessa, jossa oli useita syytettyjä, syytteet hylätty

---

[59] Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu, *M.C. v Bulgaria* (2003) 651.
[60] "Lauran" puhelinhaastattelu, 25.9.2018. (Nimi muutettu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.)
[61] "Helenin" haastattelu, Helsinki, 1.11.2018.
[62] KKO:2013:96, kohta 33.
[63] Näistä tapauksista neljä päättyi langettavaan tuomioon.

"Epäilty kertoo asianomistajan sanoneen kerran ei, mutta sen jälkeen hän ei ollut vastustellut sukupuoliyhteyttä."
Syyttäjän päätös jättää syyte nostamatta

Yhteensä 63 analysoidussa tuomiossa uhri kertoi vastustelleensa joko fyysisesti, sanallisesti tai molemmin keinoin. Suurin osa tapauksista, joissa uhri kertoi vastustaneensa vain sanallisesti (sanoneensa 'ei'), päättyi syytteen hylkäämiseen (15 syytekohtaa 20:stä). Jos taas uhri kertoi vastustelleensa fyysisesti tai sekä fyysisesti että sanallisesti, syytteet johtivat yleensä langettavaan tuomioon (29 syytekohtaa 43:sta). Kuudesta tapauksesta, joissa uhri kertoi 'jäätyneensä' (ei vastustellut), viisi päättyi syytteen hylkäämiseen.

Osa poliiseista ja syyttäjistä tulkitsi myös, että jos uhri kertoi, että olisi voinut vastustella tai poistua tilanteesta, muttei tehnyt näin, tilanne ei täyttänyt raiskauksen tunnusmerkistöä:

"Asianomistaja ei ole kertonut, että epäilty olisi estänyt häntä poistumasta sängystä. Enemmänkin on ollut kyse väsymys- ja pahoinvointitilasta. Katson, että asianomistajalla ei tilanteessa ole ollut sellaista pelosta tai muusta syystä johtuvaa avutonta tilaa, etteikö hän olisi saanut sukupuoliyhteyttä estettyä esimerkiksi poistumalla sängystä."
Syyttäjän päätös jättää syyte nostamatta

Tämä päättelyketju on ongelmallinen, sillä monet uhrit kertovat, että olisivat todennäköisesti voineet poistua tilanteesta, mutta eivät kykene selittämään, miksi eivät tehneet näin.[64] Näissä tapauksissa saattaa olla kyse 'jäätyneestä pelosta': vaikka fyysistä estettä poistumiselle ei ole, uhri on lamaantunut pelosta. Huomion ei muutenkaan tulisi kohdistua siihen, olisiko uhri kyennyt estämään raiskauksen, vaan siihen, antoiko hän suostumuksensa sukupuoliyhteyteen.

Raiskaus on Suomessa rangaistavaa vain tahallisena tekona: tekijän on tiedettävä tai pidettävä varsin todennäköisenä, että uhri alistuu sukupuoliyhteyteen tekijän käyttämän väkivallan, väkivallan uhan tai uhrin avuttoman tilan takia.[65] Jos uhri ei ilmaise haluttomuuttaan, tätä voidaan pitää osoituksena siitä, ettei tekijä olisi voinut tietää, ettei uhri suostunut sukupuoliyhteyteen. Tällaista päättelyä oli nähtävissä 12 analysoidussa tuomiossa.

"Asianomistaja ei ollut omankaan kertomuksensa mukaan vastustellut tilanteessa vastaajaa vaan pikemminkin hän oli jähmettynyt tilanteeseen ja teeskennellyt nukkuvaa. -- Kysymys ei tällaisessa tilanteessa ole rikoksesta siitäkään huolimatta, että asianomistaja oli ollut täysin passiivinen ja lähtökohtaisesti sukupuoliyhteyteen haluton. -- Vastaajan ja asianomistajien kertomukset ovat olleet yhteneväiset sen suhteen, että asianomistaja ei ollut ollut aktiivinen jälkimmäisessä yhdynnässä, mutta hän ei ollut myöskään millään tavalla ilmaissut haluttomuuttaan seksuaaliseen kanssakäymiseen. Asianomistaja ei ollut myöskään kieltänyt vastaajaa tai pyytänyt häntä lopettamaan jälkimmäistä sukupuoliyhteyttä. Nämä seikat tukevat sitä käsitystä, että asianomistaja ei ole ollut tilanteessa sillä tavoin avuttomassa tilassa, että vastaaja olisi ollut siitä

[64] Amnesty Internationalin analysoimat poliisin ja syyttäjän päätökset.
[65] Tämä ns. olosuhdetahallisuuden määritelmä on vahvistettu useissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa, esim. KKO:2012:66 ja siinä mainitut tapaukset. Se heijastelee laissa annettua määritelmää seuraustahallisuudelle (rikoslain 3 luvun 6 §): "Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä."

tietoinen tai olisi voinut sen havaita tai olosuhteista päätellä. -- Käräjäoikeus ei pidä siten uskottavana sitä asianomistajan käsitystä, että vastaaja olisi havainnut tai hänen olisi tullut havaita asianomistajan vartalonkielestä, eleistä tai passiivisuudesta se, ettei asianomistaja ollut ollut suostuvainen jälkimmäiseen sukupuoliyhteyteen."
Käräjäoikeuden tuomio, syyte hylätty

Tämänhetkinen laki mahdollistaa tulkinnan, jossa uhrilla katsotaan olevan vastuu vastustella, sen sijaan, että tekijällä olisi vastuu varmistaa suostumuksen olemassaolo. Määritelmä ei edelleenkään tunnusta, että uhrin hiljaisuus tai passiivisuus eivät ole myöntymisen merkki. Päättelyketjussa ei myöskään tunnisteta, että kaikki uhrit eivät reagoi samalla tavalla heidän seksuaalista autonomiaansa uhkaavassa tilanteessa ja että lamaantuminen tällaisessa tilanteessa on hyvin dokumentoitu reaktio.

Kun raiskauksen määritelmä nojaa tekijän käyttämään väkivaltaan tai uhrin vastusteluun, vaikutukset ulottuvat oikeussalia laajemmalle. Esimerkiksi osa haastatelluista selviytyjistä kuvasivat, miten he olivat sisäistäneet raiskausmyyttejä:

"Myönnän että itsekin olen pelännyt tai kuvitellut aina, että raiskaus on se puskasta päälle karkaaminen. -- Ja se siinä sai itsellekin tämmöisen [ajatuksen], että "Oliko tämä raiskaus?" Kun minulla oli niin voimakas se mielikuva siitä, että oikea raiskaus on semmoinen, [että] puskasta päälle tullaan ja hakataan henkihieveriin ja pitää kiljua ja huutaa ja kaikkea tällaista. Ja että se [raiskaus] ei mitenkään päin voi olla tommoinen, mikä tapahtui, että yksityisasunnossa. Periaatteessa on [olen] vapaaehtoisesti omin jaloin kävellyt siihen tilanteeseen."
"Laura"[66]

"Olen itse joutunut aika paljon taistelemaan sen asian kanssa, että uskon itse siihen, että minulla on oikeus vaikka flirttailla, ilman että se tarkoittaa sitä, että minuun voi sitten kajota."
Hilla[67]

2.4 "AVUTTOMAN TILAN" KORKEA KYNNYS

Käytännössä uhrin tulkitaan olevan avuttomassa tilassa – jolloin hän on kykenemätön muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan tai puolustautumaan – vain, jos hän on täysin tiedoton (unessa) tai hyvin päihtynyt. Jos uhri on esimerkiksi vain puoliunessa, raiskauksen tunnusmerkistö ei täyty, vaikka olisi selvää, että uhri ei antanut suostumustaan sukupuoliyhteyteen.[68] On myös epäselvää, minkä asteinen päihtymys on riittävää, jotta uhrin voidaan tulkita olevan

[66] "Lauran" puhelinhaastattelu, 25.9.2018.
[67] Hilla Marinin haastattelu, Helsinki, 10.8.2018.
[68] Syyskuussa 2018 Helsingin käräjäoikeus tuomitsi miehen seksuaalisesta ahdistelusta, kun hän oli sukupuoliyhteydessä vahvassa humalassa olleen, pahoinvoivan ja puolinukuksissa olevan naisen kanssa. Tekijä oli vieras, joka tuli makuuhuoneeseen pyytämättä naisen mentyä nukkumaan. Aluksi uhri ajatteli sängyssään olevan miehen olevan hänen aviomiehensä. Käräjäoikeus totesi, ettei raiskauksen tunnusmerkistö täyttynyt ja tuomitsi miehen seksuaalisesta ahdistelusta. Uutisoitu Helsingin Sanomissa, 4.9.2018, https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005814875.html.

”avuttomassa tilassa”. Tulkinta on tältä osin tuomarin harkintavallassa, jolloin päihtyneiden uhrien saaman suojan taso vaihtelee.[69]

Myös pelkotilan osalta laki on riittämätön. Vaikka laissa tunnistetaan, että pelkotila voi aiheuttaa puolustuskyvyttömyyden, käytännössä pelkotilaan perustuvaa säännöstä sovelletaan erittäin harvoin.

Tutkimusten mukaan ’jäätynyt pelko’ on yleinen reaktio seksuaalisen väkivallan uhreille. Reaktio syntyy autonomisessa hermostossa, sen tarkoituksena on vaarallisessa tilanteessa minimoida uhrille aiheutuva vahinko, eikä sitä voi kontrolloida.[70] Tässä lamaantuneessa tilassa uhri on kykenemätön puolustautumaan fyysisesti ja joskus myös sanallisesti.

Amnesty Internationalin haastattelema poliisi totesi, että pelkotilan on aiheuduttava tekijän toiminnasta tai olosuhteista, jotka ovat tekijän havaittavissa.[71] Hallituksen esityksessä mainitaan yhtenä esimerkkinä, että ”asuntoon murtautuva henkilö voi saada toisen sellaiseen pelkotilaan, jossa tämä alistuu vasten tahtoaan sukupuoliyhteyteen, vaikka nimenomaista uhkausta ei esitetäkään” – tällainen tapaus on tosielämässä erittäin harvinainen.[72] Yleensä uhrin pelkotila liittyy vähemmän selvästi uhkaavaan tilanteeseen.

Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskinen totesi:

> ***”Se on tuomitsemiskynnys todella korkea, että voidaan sanoa että henkilö on pelkotilassa, jota käytetään hyväksi ilman että siinä on mitään aiempaa väkivaltaa. Tilanteet, joissa esimerkiksi tuntematon henkilö alkaa vain koskettelemaan ja uhri sanoo, että hän vain lamaantui sen takia että kyseessä on tuntematon henkilö, se ei mene kyllä läpi [tule tuomituksi], se ei ole mikään [syy] pelkotila[an] että siinä on tuntematon ihminen.”***

Tuomioistuimissa uhrit ovat vedonneet pelkotilaan muun muassa silloin, kun tekijän aloite on ollut yllättävä tai itsepintainen, kun uhri ei ole tuntenut tekijää hyvin eikä tiennyt, miten tekijä reagoisi vastustukseen, kun uhrin yösija on ollut tekijän hyväntahtoisuudesta riippuvainen, kun uhrilla on ollut aiempia kokemuksia seksuaalisesta väkivallasta ja kun uhri on nuori ja kokematon seksuaalisessa kanssakäymisessä.

> ***”Selitin tilanteeni, selitin kuinka olin 18-vuotiaana muuttanut kokonaan vieraaseen maahan, en tuntenut ihmisiä -- haavoittuvuuteni siinä tilanteessa, se, etten juo alkoholia enkä silloin ollut niin tottunut olemaan sellaisten ihmisten ympärillä, jotka juovat alkoholia, joten en tiennyt, miten he reagoivat -- [Poliisikuulustelussa] käytin paljon***

---

[69] Amnesty Internationalin analysoimat tuomiot.

[70] Möller, Söndergaard and Helström, ”Tonic immobility during sexual assault - a common reaction predicting posttraumatic stress disorder and severe depression”, Acta Obstetricia et Gynecologica Scandinavica, 2017, s. 932. Tutkimus perustuu 298 naisen täyttämiin kyselyihin. Naiset olivat käyneet Tukholman raiskauskriisikeskuksessa helmikuun 2009 ja joulukuun 2010 välillä. Seitsemän vastaajaa kymmenestä raportoi raiskauksen aikana saamistaan lamaantumisoireista. Raiskaus oli tapahtunut korkeintaan kuukausi ennen kyselyn täyttämistä.

[71] Poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018.

[72] HE 216/2013 vp, s. 6, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_216+2013.pdf

aikaa selittääkseni tilanteen yksityiskohtia, miten tilanne kehittyi, tuntemukseni, syyt, miksi pelkäsin, kaikkea tätä, ja tämä kaikki vain sivuutettiin."
"Louise"[73]

Tällaisissa tilanteissa tuomioistuin otti uhrin pelkotilan huomioon vain, jos tekijä oli myös käyttänyt väkivaltaa syytteen alaisessa raiskauksessa.[74]

2.5 PUUTTEELLINEN RAISKAUKSEN MÄÄRITELMÄ

Amnesty Internationalin analyysi osoitti, että raiskauksen määritelmä ei kata seuraavanlaisia tilanteita:

- Uhri oli passiivinen tai vain puoleksi tiedostavassa tilassa, esimerkiksi puoliunessa, humalassa tai lamaantunut pelosta, eikä vastustellut, eikä tekijä käyttänyt väkivaltaa, mutta uhri ei myöskään ollut tiedottomassa tai muutoin avuttomassa tilassa.
- Uhri kielsi tekijää tai pyysi tätä lähtemään, mutta tekijä jatkoi tästä huolimatta. Kun uhri ei vastustellut fyysisesti, tekijän ei tarvinnut käyttää fyysistä väkivaltaa.
- Sukupuoliyhteys tapahtui niin äkillisesti, ettei uhrilla ollut mahdollisuutta reagoida.
- Uhri perui suostumuksensa kesken seksin, mutta tekijä ei lopettanut.
- Uhri alistui sukupuoliyhteyteen tekijän painostuksen alaisena, esimerkiksi jos tekijä kiristi uhria tai käytti muita kuin väkivaltaisia uhkauksia.[75]

Tällaisten tapausten osuus kirjallisessa aineistossa oli merkittävä: 16 poliisin ei rikosta -päätöstä 112:sta, 37 syyttäjän päätöstä 124:stä sekä 13 syytekohtaa 44 hylätystä syytteestä käräjäoikeuksissa. Myös Amnesty Internationalin haastattelema poliisi sekä kihlakunnansyyttäjä Nina Keskinen totesivat, että listan kolme ensimmäistä tapaustyyppiä eivät nykyisellään täytä raiskausrikoksen tunnusmerkistöä.[76] Kaikissa näissä tapauksissa raiskauksen määritelmä, joka ei perustu uhrin aktiivisen suostumuksen puutteelle, asettaa esteen uhrin oikeuksien toteutumiselle.

2.6 RAISKAUSRIKOSTEN LUOKITTELU

Suomen laissa raiskausrikokset on jaettu kolmeen luokkaan.

- (Perusmuotoisen) raiskauksen rangaistusasteikko on yhdestä kuuteen vuotta vankeutta.[77]

---

[73] "Louisen" haastattelu, Helsinki, 2.10.2018. (Nimi muutettu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.)
[74] Amnesty Internationalin analysoimat tuomiot.
[75] Vaikka muulla kuin väkivaltaisella uhkauksella toteutettu sukupuoliyhteys voi täyttää "vähemmän vakavan raiskauksen" tunnusmerkistön, Amnesty Internationalin analysoima aineisto sisälsi myös tällaisen tapauksen. Syyttäjä jätti syytteen nostamatta, koska hänen mielestään teko ei täyttänyt raiskauksen tunnusmerkistöä.
[76] Poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018, ja kihlakunnansyyttäjä Nina Keskisen haastattelu, Helsinki, 20.9.2018.
[77] Rikoslain 20 luvun 1 § 1-2 momentit: "Raiskaus. (1) Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava *raiskauksesta* vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. (2) Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan."

- Törkeän raiskauksen rangaistusasteikko on kahdesta kymmeneen vuotta vankeutta. Seikat, jotka tekevät teon törkeäksi, liittyvät enimmäkseen käytettyyn väkivaltaan: esimerkiksi vaikean ruumiinvamman aiheuttaminen, rikoksen tekeminen erityisen raa'alla tavalla, ampuma- tai teräaseen käyttö, erityisen tuntuvan henkisen tai ruumiillisen kärsimyksen aiheuttaminen tai vakavalla väkivallalla uhkaaminen. Raiskaus voi olla törkeä myös, jos sen tekevät useat tai uhri on alle 18-vuotias.[78]
- "Vähemmän vakavan" raiskauksen rangaistusasteikko on neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta. Raiskauksen "vähemmän vakavaksi" tekeviä seikkoja ovat esimerkiksi uhkauksen vähäisyys, muulla kuin väkivallalla uhkaaminen ja "muut rikokseen liittyvät seikat.[79]

Amnesty International katsoo, että kaikki raiskauksen muodot ovat vakavia rikoksia ja niistä langetettujen rangaistusten on oltava oikeasuhtaisia teon vakavuuden kanssa. Keskeinen puute raiskausten tämänhetkisessä luokittelussa on "vähemmän vakavan" raiskauksen epäjohdonmukainen soveltaminen ja riittävän tarkkojen ohjeiden puute siitä, milloin raiskaus tulisi katsoa "vähemmän vakavaksi". Hallituksen esityksessä mainitaan esimerkkinä lieventävistä seikoista "vähäinen" uhkaus käyttää väkivaltaa ja raiskaukseen liittyvät "poikkeukselliset olosuhteet". Esityksessä ei kuitenkaan sanota, mitä nämä poikkeukselliset olosuhteet voisivat olla.[80] Asia jää siis tuomareiden harkintavaltaan, jolloin tulkinnat vaihtelevat. Esimerkiksi yhdessä tuomiossa tuomioistuin totesi:

> ***"Huomioon ottaen vahvasti päihtyneen ja nukkuvan täydellinen puolustuskyvyttömyys, raiskausta ei ole kokonaisuutena arvostellen pidettävä sillä tavoin vähemmän vakavana, että vastaaja olisi tuomittava rangaistukseen alennetun asteikon mukaan."***
> Käräjäoikeuden tuomio

Eräässä toisessa tapauksessa tuomioistuin oli kuitenkin tulkinnut säännöstä hyvin eri tavalla. Säännöstä ei ole tarkoitettu sovellettavaksi, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa. Tästä huolimatta yhdessä Amnesty Internationalin analysoimista tapauksista tuomioistuin tuomitsi raiskauksen "vähemmän vakavana", kun tekijä oli uhannut uhria väkivallalla, tarttunut tätä päästä kiinni ja yrittänyt pakottaa tämän oraaliseen sukupuoliyhteyteen ja myöhemmin, uhrin nukahdettua, raiskannut hänet. Todetessaan raiskauksen olevan "vähemmän vakava" tuomioistuin otti huomioon seuraavat seikat: sukupuoliyhteyteen ei sisältynyt uhrin sukuelimeen tunkeutumista, tekijän käyttämä väkivalta ja sen uhka eivät olleet murtaneet uhrin tahtoa tai saaneet häntä poistumaan makuuhuoneesta, eikä tekijä pyrkinyt jatkamaan raiskausta väkivalloin uhrin herättyä ja työnnettyä hänet pois. Käräjäoikeus ei kuitenkaan selitä, miten nämä olosuhteet ovat "poikkeuksellisia". Pikemminkin käräjäoikeuden tulkinta syyllistää uhria siitä, ettei hän ei

---

[78] Rikoslain 20 luvun 2 §:n 1 momentti: "Jos raiskauksessa 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuvaa henkistä tai ruumiillista kärsimystä, 3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi, 4) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai 5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä raiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi."

[79] Rikoslain 20 luvun 1 §:n 3 momentti: "Jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetut teot, rikoksentekijä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Samoin tuomitaan se, joka muulla kuin 1 momentissa tarkoitetulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Mitä edellä tässä momentissa säädetään, ei sovelleta, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa."

[80] HE 216/2013 vp, s. 57.

poistunut makuuhuoneesta, sen sijaan, että olisi asettanut tekijälle täyden vastuun tämän uhriin kohdistamasta erilaisesta väkivallasta.

2.7 SEKSUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ – VALTA-ASEMAN HYVÄKSIKÄYTTÖÄ

Seksuaalinen hyväksikäyttö on rikoslaissa määritelty henkilön taivuttamiseksi valta-asemaa hyväksikäyttäen sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi.[81] Säännös koskee esimerkiksi alaikäisiä koululaisia sekä laitoksessa asuvia sairaita tai vammaisia henkilöitä, joiden kyky puolustaa itseään taikka muodostaa tai ilmaista tahtoaan on olennaisesti heikentynyt. Seksuaalisesta hyväksikäytöstä langetettava rangaistus on sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta.

Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen (5 §) on todettu olevan osittain päällekkäinen raiskausta koskevan säännöksen kanssa (1 § 2 momentti), jos kyse on sairaasta tai vammaisesta henkilöstä. Siksi useat tahot kannattivat seksuaalisen hyväksikäytön tapausten sisällyttämistä raiskaussäännökseen vuoden 2014 seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksessa.[82] Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva pykälä kuitenkin säilytettiin laissa, koska sen ajateltiin suojaavan laitoksissa olevia henkilöitä seksuaaliseen kanssakäymiseen houkuttelulta.[83]

Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva pykälä on tarkoitettu sovellettavaksi silloin, kun henkilön vamma tai sairaus ei kokonaan estä häntä muodostamasta tai ilmaisemasta tahtoaan tai puolustamasta itseään, mutta hän ryhtyy seksuaaliseen kanssakäymiseen tai alistuu sen kohteeksi, koska tekijä on häneen nähden valta-asemassa.

Kuitenkin Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaan valta-aseman väärinkäyttö ja rikoksen kohdistaminen erityisen haavoittuvassa asemassa olevaan henkilöön tulisi ottaa huomioon raskauttavina seikkoina. Tällä hetkellä on mahdollista, että vammaisen henkilön seksuaalisen autonomian loukkaus tulee käsitellyksi seksuaalisena hyväksikäyttönä raiskauksen sijaan, jolloin henkilön vamma johtaa lievempään rikosnimikkeeseen ja rangaistukseen, mikä on selkeästi kansainvälisten normien vastaista. Tämä on seurausta laista, joka keskittyy uhrin *kykyyn*

---

[81] Rikoslain 20 luvun 5 §:n 1 momentti: "Seksuaalinen hyväksikäyttö. (1) Joka asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa sukupuoliyhteyteen tai ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi 1) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, joka on koulussa tai muussa laitoksessa hänen määräysvaltansa tai valvontansa alainen taikka muussa niihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa häneen, 2) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, jonka kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsymättömyytensä sekä osapuolten ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi kuin tekijällä, käyttämällä törkeästi väärin tämän kypsymättömyyttä, 3) henkilön, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään taikka muodostaa tai ilmaista tahtoaan on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi olennaisesti heikentynyt, tai 4) henkilön, joka on hänestä erityisen riippuvainen, käyttämällä törkeästi väärin tätä riippuvuussuhdetta tekijästä, on tuomittava *seksuaalisesta hyväksikäytöstä* sakkoon tai vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi."

[82] Esimerkiksi kolme ministeriötä, eduskunnan oikeusasiamies, Poliisihallitus ja kaksi poliisilaitosta, Pohjois-Karjalan syyttäjänvirasto, Keski-Suomen käräjäoikeus, prosessioikeuden professori Johanna Niemi, Amnesty International sekä kahdeksan muuta järjestöä kannattivat seksuaalisen hyväksikäytön tekojen siirtämistä raiskauksen alle. Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 54/2012, *Raiskausrikosten lainsäädännölliset muutostarpeet, Lausuntotiivistelmä*, 23-26.

[83] HE 216/2013 vp, s. 41.

muodostaa tahtonsa tai puolustaa itseään, sen sijaan, että keskiössä olisi uhrin suostumus ja olosuhteet, joissa pätevää suostumusta ei voi antaa.

Vuonna 2016 CEDAW-komitea totesi, ettei Suomi ollut tehnyt konkreettisia toimia varmistaakseen seksuaalisen autonomian suojan tapauksissa, joissa ilman uhrin suostumusta tapahtuvat teot toteutetaan valta-asemaa hyväksikäyttäen, esimerkiksi silloin, kun raiskaus kohdistuu suljetussa laitoksessa asuvaan naiseen. Suomi ei myöskään ollut toteuttanut suositusta tällaisista teoista langetettavan rangaistuksen yhtenäistämiseksi raiskauksesta langetettavien rangaistusten kanssa.[84]

Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös tulisi kumota ja teot, jotka täyttävät raiskauksen tunnusmerkistön kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan, tulisi sisällyttää raiskauksen määritelmään kansallisessa laissa.

2.8 RAISKAUS LÄHISUHTEESSA

Seksuaalirikoksissa tekijän ja uhrin läheistä suhdetta tulisi pitää raskauttavana seikkana rangaistusta määrättäessä.[85] Myös korkein oikeus totesi ennakkoratkaisussa vuonna 2012, että rangaistusten tulisi olla ankarampia, kun kyseessä on perhe- tai lähisuhdeväkivalta.[86] Vaikuttaa kuitenkin siltä, että oikeuskäytännössä ei aina tunnisteta tekijän ja uhrin välistä läheistä suhdetta rangaistusta ankaroittavaksi seikaksi.

Tuomareilla on harkintavaltaa rangaistuksen määräämisessä, mutta rangaistuksen on oltava ”oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen”.[87] Yleiset ankaroittamisperusteet on listattu rikoslain 6 luvun 5 §:ssä. Lisäksi törkeää raiskausta koskevassa säännöksessä listatut seikat ovat ankaroittamisperusteita, vaikka raiskaus tuomittaisiin perusmuotoisena. Kummassakaan säännöksessä ei mainita osapuolten suhteen vaikutusta rangaistukseen.[88]

Amnesty Internationalin analysoimista tuomioista ilmenee, että osa tuomareista ei joko tunne Istanbulin sopimuksen 46 artiklan vaatimuksia ja korkeimman oikeuden ratkaisua tai päättää

---

[84] Letter from Xiaoqiao Zou, Rapporteur on Follow-up on Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, to the Permanent Representative of Finland to the United Nations Office at Geneva, 10 August 2016, YH/follow-up/Finland/64, s. 2–3.

[85] UN Handbook for Legislation on Violence against Women, 2012, s. 24; Istanbulin sopimus, 46 artikla.

[86] KKO:2012:9, kohta 6: ”Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään (Opuz v. Turkki 9.6.2009, E.S. and others v. Slovakia 15.9.2009, A v. Kroatia 14.10.2010, Hajduova v. Slovakia 30.11.2010) kiinnittänyt huomiota perhe- ja lähisuhdeväkivallan vahingollisuuteen sekä valtion velvollisuuteen suojella riittävän tehokkaasti, kuten esimerkiksi rikosoikeudellisin keinoin, haavoittuvassa asemassa olevia perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreja. Korkein oikeus katsoo, että perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa tekijä ja uhri eivät ole tasavertaisessa asemassa vaan uhri tarvitsee erityistä suojelua, teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puoltavat rangaistuksen mittaamista yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi.”

[87] Rikoslain 6 luvun 4 §.

[88] Rikoslain 6 luvun 5 § 1 momentti: ”Rangaistuksen koventamisperusteita ovat: 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus; 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa; 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan; 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.” Ks. törkeän raiskauksen osalta alaviite 78.

olla soveltamatta niitä nimenomaisesti. Vain kahdessa langettavassa tuomiossa 44:stä mainittiin osapuolten läheinen suhde rangaistusta ankaroittavana seikkana. Molemmissa tapauksissa oli kyse ystävyyssuhteesta ja ankaramman rangaistuksen aiheuttamana seikkana oli luottamuksen pettäminen. Kahdeksassa langettavassa tuomiossa tekijä oli uhrin nykyinen tai entinen parisuhdekumppani. Missään näistä tuomioista ei mainittu läheisen suhteen vaikutuksesta rangaistukseen. Sitä vastoin viidessä tapauksessa se, että tekijä oli uhrille entuudestaan tuntematon, muodosti ankaroittavan seikan.

Amnesty Internationalin haastattelemat käräjätuomarit tunnistivat, että osapuolten välinen luottamussuhde tekee rikoksesta haavoittavamman uhrille, mutta kumpikaan ei todennut, että tämä seikka yksinään muodostaisi raskauttavaa seikkaa ja johtaisi ankarampaan rangaistukseen.[89] Sen sijaan hovioikeudenneuvos Timo Ojala totesi, että osapuolten välinen läheinen suhde johtaa säännönmukaisesti ankarampiin rangaistuksiin, uhrin haavoittuvuus tunnistetaan ja nämä seikat huomioidaan selvästi tuomioissa.[90] Tuomarit näyttävät siis käyttävän erilaisia mittareita rangaistuksen määräämisessä ja edelleen on tarvetta ankaroittavien seikkojen selkiyttämiselle sekä aihetta koskevalle koulutukselle, jotta kansainvälisen oikeuden vaatimuksia sovelletaan johdonmukaisesti.

2.9 RANGAISTUKSET JA TUOMITUILLE TARJOTUT VÄKIVALLAN KATKAISUOHJELMAT

> ***"Onko oikeudenmukaista, että tästä saa vuoden ja muutaman kuukauden ehdollista vankeutta, ja kahden vuoden aikana jos ei törttöile niin sitä ei panna täytäntöön, ja sen jälkeen viiden vuoden päästä tämä homma poistuu rekisteristä? Että voit vain käydä tuikkaamassa asioita toisen sisään ja sen jälkeen saat semmoisen pienen varoituksen, että koitapa ensi kerralla vähän miettiä."***
>
> Hilla, kuvatessaan tunteitaan sen jälkeen, kun hänet raiskannut mies sai ehdollisen vankeusrangaistuksen[91]

Raiskauksesta tuomitaan vankeusrangaistus. Korkeintaan kahden vuoden vankeusrangaistukset tuomitaan yleensä ehdollisena, "jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista".[92] Ehdollisessa vankeudessa tekijä määrätään koeajalle, jonka pituus on yhdestä kolmeen vuotta. Jos tekijä syyllistyy koeajan aikana vakavaan rikokseen, aiempi ehdollinen vankeus muuttuu ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi.

Ehdottoman vankeusrangaistuksen aikana seksuaalirikokseen syyllistyneillä on mahdollisuus osallistua toimintaohjelmaan, jonka tarkoituksena on ehkäistä rikoksen uusimista (STOP-ohjelma). Rikoksentekijää autetaan tunnistamaan ja muuttamaan seksuaalirikoksiin liittyviä asenteitaan ja käyttäytymismallejaan ja tunnustamaan rikoksesta uhrille aiheutunut kärsimys. Ohjelmassa myös opetellaan taitoja rikoksetonta elämää varten.[93]

---

[89] Käräjätuomari Jukka Jaakkolan haastattelu, Helsinki, 3.10.2018, sekä Sisä-Suomessa työskentelevän käräjätuomarin haastattelu, Tampere, 11.10.2018.

[90] Hovioikeudenneuvos Timo Ojalan haastattelu, Helsinki, 18.9.2018.

[91] Hilla Marinin haastattelu, Helsinki, 10.8.2018.

[92] Rikoslain 6 luvun 9 §.

[93] Ks. https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantoonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo/uusintarikollisuuteenvaikuttavattoimintaohjelmat.html

Ohjelma on vapaaehtoinen ja siihen voivat osallistua vain ne seksuaalirikoksiin syyllistyneet, joiden riski rikoksen uusimisesta arvioidaan vähintään keskikorkeaksi. Rangaistusta tulee olla jäljellä vähintään kahdeksan kuukautta. Amnesty Internationalin haastattelema selviytyjä oli pahoillaan, että hänen tapauksessaan tekijä sai niin lyhyen ehdottoman vankeusrangaistuksen, että oli epätodennäköistä, että hän voisi osallistua STOP-ohjelmaan:

> ***"Toiveeni olisi ollut, että tekijä olisi voinut päästä mukaan tällaiseen [STOP-]ohjelmaan, sillä koen myös hänen olevan oikeutettu apuun ja tukeen huolimatta siitä, ettei hän tuntunut oikeusprosessin aikanakaan oikein sisäistäneen mitä on tapahtunut – ja ehkäpä juuri siksi. Olen myös siinä uskossa, etten valitettavasti ole tekijän ainoa uhri, mutta totisesti toivon olevani se viimeinen. Tietenkään en ole kykeneväinen arvioimaan vankiloiden käytäntöjä ja tarjoamia palveluita, mutta sen perusteella millaisia ennakkoluuloja ja -oletuksia uhrina joutuu oikomaan toistuvasti, voisin kuvitella, että tuomitun osa ei liene sen helpompi ja osaamista väkivallan tekijöiden kohtaamiseen ja tarvitsemaan tukeen tarvitaan erityisesti seksuaaliväkivaltarikoksissa. Tästä näkökulmasta tuomion mitta siis harmitti. Toisaalta oikeudenmukaisintahan olisi, että kaikki näistä rikoksista tuomitut saisivat osallistua tällaiseen hankkeeseen tai ohjelmaan riippumatta siitä missä ja miten suorittavat rangaistustaan."***
> "Emilia"[94]

Vuosina 2015-2017, langetettiin 553 tuomiota raiskauksesta. Näistä 289 (52%) oli ehdollisia rangaistuksia.[95] Näissä tapauksissa rikosseuraamusjärjestelmä ei edes tarjoa rikoksiin syyllistyneille STOP-ohjelmaa tai muuta väkivallan katkaisuohjelmaa.

Amnesty International katsoo, että jokaisella seksuaalirikokseen syyllistyneellä tulisi olla mahdollisuus osallistua väkivallan katkaisuohjelmaan, riippumatta siitä, onko rangaistus ehdollinen vai ehdoton vankeusrangaistus, paljonko rangaistusaikaa on jäljellä tai millaiseksi arvioidaan heidän riskinsä syyllistyä uudelleen seksuaalirikokseen.

[94] Sähköpostiviesti "Emilialta" haastattelun jälkeen, 1.10.2018.

[95] Tilastokeskus, Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset, rangaistukset rikoksittain. Tieto on ensimmäisestä oikeusasteesta (yleensä käräjäoikeus). Tekijä on voitu tuomita samalla kertaa useammasta toisiinsa liittyvästä tai liittymättömästä rikoksesta. Vakavin rikos muodostaa perustan rangaistuksen mittaamiselle. Jokaisesta muusta rikoksesta lisätään rangaistukseen noin kolmasosa siitä määrästä, joka määrättäisiin kyseisestä rikoksesta yksinään tuomittuna. Rangaistus annetaan yhdistettynä rangaistuksena, eikä eri rikosten vaikutusta rangaistuksen pituuteen yleensä eritellä.

3 TOTEUTUUKO OIKEUS? OSA 2: OIKEUSPROSESSI

Suomella on velvollisuus tehdä kaikki tarpeelliset toimet rikosuhrien oikeuksien ja intressien turvaamiseksi. Näissä toimissa on huomioitava heidän erityisasemansa todistajina kaikissa rikosprosessin vaiheissa.[96] Suomella on velvollisuus varmistaa, että uhrit saavat asianmukaista ja oikea-aikaista tietoa tukipalveluista ja oikeusturvakeinoista.[97]

Uhrien oikeuksien turvaaminen vaatii myös viranomaisten kouluttamista esitutkinnan asianmukaisesta suorittamisesta, ohjeistuksen kehittämistä rikosoikeudellisten todisteiden oikea-aikaisesta keräämisestä ja säilyttämisestä sekä muita toimia sen varmistamiseksi, että todistusaineisto kerätään huolellisesti.[98] Lääketieteelliset rikosnäytteet tulee kerätä samassa yhteydessä, kun uhrille tarjotaan terapeuttista tukea.[99] Lainsäädännöllä on kiellettävä tekemästä uhrin kannalta haitallisia johtopäätöksiä siitä, että uhri ei ole ilmoittanut rikoksesta viranomaisille välittömästi.[100] Selviytyjien kokemukset osoittavat, että Suomessa nämä oikeudet eivät aina toteudu.

3.1 OIKEUSPROSESSI SUOMESSA

> ***"[Oikeudenkäynti on] aika kauhea. Osittain liittyen siihen, että nämä kestävät niin kauan, niin jos siitä on vaikka vuosi siitä teosta tai vaikka vuosi siitä kun hänet [uhri] on kuultu siellä poliisissa niin nyt hänen täytyy muistaa kaikki uudelleen, kaikki yksityiskohdat uudelleen. Ja vaikka se tarkoitus ei ole se, niin se uhri tuntee aivan varmasti monesti siellä istunnossa, että häntä syyllistetään. Eli koska siellä kaikki kaivaa niitä yksityiskohtia ja jopa syyttäjä saattaa esittää sellaisia kysymyksiä, jotka hän [uhri] kokee syyllistäviksi."***
> Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskinen[101]

---

[96] UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012), s. 37. Ks. myös YK:n yleiskokouksen julistus Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, yleiskokouksen päätös 60/147, 16.12.2005 (UN Doc. A/RES/60/147 92006), sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, annettu 25.10.2012.

[97] Istanbulin sopimus, 19 artikla.

[98] CEDAW General Recommendation No. 33, General recommendation on women's access to justice, (UN Doc CEDAW/C/GC/33) (2015), kohta 51(i).

[99] Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, UN (Doc. HR/P/PT/8Rev.1) (2004), para. 270, selostettu julkaisussa International Commission of Jurists, Women's Access to Justice for Gender-Based Violence. A Practitioners' Guide, 2016.

[100] UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012), s. 41 and CEDAW Committee, General Recommendation No. 35, kohta 33.

[101] Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskisen haastattelu, Helsinki, 20.9.2018.

Rikosprosessin aloittaa tyypillisesti uhri itse, ilmoittamalla rikoksesta poliisille. Rikoksesta voivat ilmoittaa myös muut henkilöt, kuten sairaalan henkilökunta, sosiaalityöntekijä, perheenjäsen, ystävä tai todistaja. Poliisi voi myös saada tietoa seksuaalirikoksesta tutkiessaan muuta rikosta. Poliisin on tutkittava rikos ja lähetettävä se syyttäjälle syyteharkintaa varten, jos on "syytä epäillä", että rikos on tapahtunut.[102] Esitutkinnan aloittamiskynnyksen on tarkoitus olla hyvin matala.

Syyttäjä arvioi poliisin lähettämän esitutkintamateriaalin perusteella, nostaako hän syytteen ja jos nostaa, millä rikosnimikkeellä. Syyttäjä voi myös pyytää poliisilta lisätutkintaa. Syyttäjällä on velvollisuus nostaa syyte, jos epäilty teko on lain mukaan rangaistava, tekijän syyllisyyden tueksi on "todennäköisiä syitä" eikä rikos ole vanhentunut. Jos nämä edellytykset eivät täyty, syyttäjän on jätettävä syyte nostamatta.[103]

Poliisin ei rikosta -päätöksestä ja syyttäjän päätöksestä olla nostamatta syytettä ei voi valittaa. Uhri voi kuitenkin nostaa syytteet itse. Jos uhrin nostama syyte hylätään eli hän häviää jutun, on uhrin maksettava omat ja syytetyn oikeudenkäyntikulut.

Jos syyttäjä nostaa syytteen, tapaus käsitellään käräjäoikeudessa. Syyttäjä, syytetty (eli vastaaja) ja uhri (eli asianomistaja) ovat kaikki osallisia oikeudenkäynnissä ja voivat olla läsnä oikeudenkäynnin ajan, esittää vaatimuksia ja todisteita sekä nimetä todistajia. Uhri voi esittää vaatimuksen korvauksesta samassa oikeudenkäynnissä. Raiskausrikokset käsitellään joko kolmen tuomarin tai yhden tuomarin ja kahden lautamiehen kokoonpanossa.[104] Kaikki tuomarit osallistuvat asian ratkaisemiseen sekä syyllisyyden toteamisen että rangaistuksen määräämisen osalta. Jos tuomarit eivät ole yksimielisiä, enemmistön kanta ratkaisee. Tuomioistuimen on perusteltava tuomionsa. Eri mieltä oleva tuomari voi jättää eriävän lausunnon. Rikoksen syyksilukemiseen tarvitaan niin kattava näyttö, ettei tekijän syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.

Kuka tahansa oikeudenkäynnin osapuolista voi valittaa tuomiosta hovioikeuteen. Hovioikeudessa asia ratkaistaan yleensä kolmen tuomarin kokoonpanossa. Hovioikeuden tuomiosta voi valittaa korkeimpaan oikeuteen, jos korkein oikeus antaa valitusluvan.

3.2 SELVIYTYJIEN KOKEMUKSET OIKEUSPROSESSISTA

> ***"Siellä oikeudenkäynnissä kyllä mietin itsekseni tai sanoinkin asianajajalleni, että jos olisin tiennyt, että tämä on tämmöistä niin en olisi ikinä lähtenyt ilmoittamaan."***
> "Tiina"[105]

> ***"Millään ei pysty korvaamaan sitä, mitä on menettänyt, terveys on kaikkein tärkein."***
> "Anna", jonka oikeusprosessi kesti yli kolme vuotta eri oikeusasteissa[106]

Rikosprosessilla on huomattava vaikutus raiskausten uhrien hyvinvointiin. Amnesty Internationalin haastattelemat selviytyjät kuvasivat rikosprosessia raskaaksi, stressaavaksi, pelottavaksi,

---

[102] Esitutkintalain 3 luvun 3 §.
[103] Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luvun 6 §.
[104] Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §.
[105] "Tiinan" puhelinhaastattelu, 8.8.2018. (Nimi muutettu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.)
[106] "Annan" haastattelu, Helsinki, 11.9.2018. (Nimi muutettu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.)

leimaavaksi ja uhria syyllistäväksi, riippumatta prosessin lopputuloksesta. Muutama selviytyjä kertoi vakavista vaikutuksista heidän terveyteensä, yksi selviytyjä oli yrittänyt itsemurhaa.[107]

Hilla kuvasi prosessia traumaattisemmaksi kuin itse raiskaus, "Louise" sanoi, että prosessin jälkeen hänen vointinsa oli huonompi kuin ennen prosessia.[108] Useat selviytyjät pohtivat, olisivatko ilmoittaneet raiskauksesta poliisille, jos olisivat tienneet, mitä se tuo mukanaan. Tämä psykologinen kuormitus voi asettaa esteen uhrien oikeuksien toteutumiselle, erityisesti niiden uhrien kohdalla, jotka eivät pääse oikeanlaisen tuen piiriin eivätkä pysty jatkamaan prosessia.

> ***"Jos olet ulkomaalainen seksityöntekijä, älä ilmoita poliisille. Siinä menee terveys, hermot, rahat, usko ihmisiin, koko elämä menee pilalle."***
> Haastateltu selviytyjä, jonka tapaus käsiteltiin oikeudessa[109]

3.2.1 TERVEYDENHUOLTO

> ***"Kun kukaan ei katso minua silmiin ja makaan vaan pöydällä ja pimppikarvoja nypitään ja kaikkea tällaista – se on niin nöyryyttävää."***
> Haastateltu selviytyjä[110]

Raiskauksen uhrit hakeutuvat usein ensimmäiseksi terveydenhuoltoon. Haastatellut selviytyjät kertoivat kuitenkin, miten terveydenhuollon henkilökunnan ymmärrys ja kokemus seksuaalirikosten uhrien kohtaamisesta voi olla hyvinkin puutteellista.

Esimerkiksi "Tiina" kertoi, että sairaanhoitaja ja lääkäri alkoivat riidellä siitä, miten rikosnäytteet pitäisi ottaa, kun "Tiina" makasi tutkimuspöydällä. Sairaanhoitaja myös sanoi hänelle "Älä itke" ja "Ole varovaisempi ensi kerralla", minkä "Tiina" koki loukkaavaksi.[111]

"Laura" kertoi toivoneensa, että terveydenhuollon henkilökunta olisi nähnyt hänen shokkitilansa läpi. Vaikka hänelle tarjottiin tukea, hän itse vähätteli shokkiaan eikä siksi saanut sitä apua, mitä hän olisi tarvinnut. Myöhemmin, kun hänen terveydentilansa oli jo huonontunut huomattavasti, avun saaminen oli vaikeaa. "Laura" myös huomasi usein, että terveydenhuollon henkilökunta oli haluton hoitamaan häntä, sillä he kokivat oman koulutuksensa ja osaamisensa riittämättömiksi. Lisäksi he eivät olleet kohdanneet seksuaalirikoksen uhria aiemmin. [112]

Amnesty International kuuli myös muista tilanteista, joissa lääkärit olivat haluttomia hoitamaan seksuaalirikosten uhreja. He saattoivat pelätä epäonnistuvansa, kokea uhrien hoitamisen raskaaksi tai olla haluttomia hoitamaan humalassa olevia potilaita.[113]

Rikosprosessissa on tärkeää välttää uhrin seksuaaliseen autonomiaan kohdistuvia uusia loukkauksia ja uudelleen traumatisoimista. Siksi esimerkiksi lääketieteelliset rikosnäytteet tulisi

---

[107] Haastattelujen yksityiskohdat on salattu haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi.
[108] Hillan prosessi päättyi tekijän tuomitsemiseen (Hilla Marinin haastattelu, Helsinki, 10.8.2018). "Louisen" tapauksessa poliisi päätti esitutkinnan ei rikosta -päätöksellä, koska poliisin mielestä rikosta ei ollut tapahtunut ("Louisen" haastattelu, Helsinki, 2.10.2018).
[109] Haastattelun yksityiskohdat on salattu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.
[110] Haastattelun yksityiskohdat on salattu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.
[111] "Tiinan" puhelinhaastattelu, 8.8.2018.
[112] Sähköpostiviesti "Lauralta" haastattelun jälkeen, 6.2.2019.
[113] Helsingin Seri-tukikeskuksen kätilön haastattelu, 17.10.2018.

aina kerätä vain uhrin suostumuksella.[114] Tämä voi kuitenkin tarkoittaa sitä, että uhrien on tehtävä päätöksiä ollessaan shokissa ja ilman riittävää tietoa näytteiden merkityksestä rikosprosessissa.

Esimerkiksi ”Anna” kertoi tilanteesta, jossa lääkäri pyysi häntä päättämään, otettaisiinko hänestä DNA-näytteitä. ”Anna” luuli, ettei näytteissä kuitenkaan näkyisi mitään, sillä hän oli jo käynyt suihkussa ja raiskauksesta oli kulunut puolitoista päivää. Tosiasiassa näytteistä olisi kuitenkin voinut vielä löytyä tekijän DNA:ta, mutta lääkäri ei kannustanut ”Annaa” näytteiden ottamiseen.[115]

3.2.2 POLIISI

EU:n uhridirektiivi (2012/29/EU) asettaa sitovan vähimmäistason rikoksen uhrin oikeuksille tiedon saantiin, suojeluun, tukeen ja oikeussuojakeinoihin. Direktiivin 1 artiklan nojalla Suomen on huolehdittava siitä, että rikoksen uhreja kohdellaan kunnioittavasti, hienotunteisesti, yksilöllisesti, ammattitaitoisesti ja syrjimättömästi. [116]

Sillä, miten uhri kohdataan hänen ilmoittaessaan raiskauksesta viranomaiselle ensimmäistä kertaa, voi olla suuri vaikutus siihen, päättääkö hän jatkaa rikosprosessia. Uhrin yhteistyö on keskeistä koko rikosprosessin ajan. Jos uhri ei tule poliisikuulusteluun tai ei halua puhua raiskauksesta kuulustelussa, poliisi päättää esitutkinnan.[117]

Osa haastatelluista selviytyjistä kertoi positiivisista kohtaamisista poliisin kanssa. Heille oli tärkeää, että poliisi suhtautui heihin vakavasti, ei kiirehtinyt heitä, kannusti hakemaan tukea, auttoi käytännön asioissa, esimerkiksi viemällä selviytyjän sairaalaan, ja että poliisilla oli aikaa vastata selviytyjien kysymyksiin. Tärkeää oli myös se, ettei poliisi sanonut asioita, jotka tuntuivat selviytyjästä syyllistäviltä, vaan vakuutti heille, ettei raiskatuksi tuleminen ole heidän syytään eikä poliisin tarkoituksena ollut syyllistää selviytyjää. Esimerkiksi Hilla kertoi poliisin selittäneen hänelle, miksi he kysyvät, paljonko alkoholia Hilla oli juonut tai mitä hänellä oli päällään. Poliisit myös vakuuttivat, että he eivät halunneet syyllistää Hillaa ja että kyseiset seikat eivät vähennä tekijän vastuuta.

> ***”Tuollaisista pienistä jutuista rakentui se luottamus, että uskalsin kertoa kaiken ja kertoa myös ne asiat, jotka olisivat voineet kääntyä minua vastaan jonkun silmissä [esimerkiksi, että olin tarjonnut tekijälle yösijan].”***
> Hilla[118]

---

[114] Maailman terveysjärjestö, *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*, Geneva, 2003, s. 34, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42788/924154628X.pdf;jsessionid=9D5A403B972E544697B9CEA50838C2AD?sequence=1

[115] ”Annan” haastattelu, Helsinki, 11.9.2018.

[116] Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, annettu 25.10.2012.

[117] Tämä oli syy esitutkinnan päättämiselle poliisin ei rikosta -päätöksellä 20 tapauksessa 112:sta. Uhreista kaksi ilmoitti poliisille, etteivät he voineet vielä käsitellä raiskausta, koska trauma oli liian tuore.

[118] Hilla Marinin haastattelu, Helsinki, 10.8.2018.

Tuntemattoman henkilön raiskaamaksi joutuneella ”Tiinalla” oli myös positiivinen kokemus poliisin toiminnasta:

> ***”Ekalla kerralla, kun poliisit oli tosi ihania – se asiaa tutkinut [poliisi] oli aivan ihana – niin sehän heti ensimmäisellä kerralla antoi minulle kaikki laput, kaikki yhteystiedot et mistä saa apua ja oli huolissaan minusta ja oli minun miehestä huolissaan. -- Hirveän tärkeä asia siinä oli se poliisin, kun ne tuli silloin [rikospaikalle], se heidän asenne, ja semmoinen jotenkin että olivat niin ymmärtäväisiä ja kuuntelivat ja uskoivat ja se oli jotenkin minulle jäänyt hirveän vahvasti mieleen. Että en tiedä miten olisi mennyt, jos olisi ollut joku huonommalla asenteella varustettu poliisi siinä. Sitä ei voi jotenkin painottaa tarpeeksi.”***
> ”Tiina”[119]

Useat selviytyjät kuitenkin kertoivat, että poliisi oli kohdellut heitä epäkunnioittavasti tai tavalla, joka heikensi heidän oikeuksiensa toteutumista. Joissain tapauksissa poliisin reaktio jopa heijasti syrjiviä käsityksiä:

> ***”[Pahinta prosessissa oli] poliisin kommentti. Se jäi mieleen, todella jäi. ’Suomalainen mies ymmärtää, kun sanot ei.’ Se oli todella valitettava kommentti -- se oli varmasti kokemuksen puutetta. Olen varma, että hän tarkoitti hyvää, mutta nuo sanat eivät olleet ok. -- En usko, että minulle olisi luennoitu siitä, mitä suomalaiset miehet tekevät, jos olisin suomalainen.”***
> ”Louise”[120]

”EMILIAN” TARINA[121]

”Emilia” soitti poliisille sairaalan aulasta, ja hänen käskettiin odottaa siellä. Kun poliisi tuli paikalle, sairaalan henkilökunta kuitenkin kertoi hänelle, että ”Emilia” oli lähtenyt, joten poliisikin poistui paikalta. ”Emilia” jäi odottamaan sairaalan aulaan ja lähestyi jokaista paikalle tulevaa poliisipartiota, kunnes yksi partio viimein otti asian selvittääkseen. ”Emilia” sanoi:

> ***”Onneksi oli semmoinen kolmen kopla, ystävällisiä poliiseja, jotka siinä tilanteessa toimivat niin, että se taakka minulta hälveni. Että ne sanoivat että, ’Hei, tässä on nyt jotain kummallista, et me selvitellään, odota, me hoidetaan’. Ja se tuntui ihan hirveän hyvältä. Se, että niinkin pieni asia, että joku sanoo, et minä selvitän ja tässä on nyt jotain, että on tapahtunut joku väärinkäsitys.”***

Poliisipartio vei ”Emilian” poliisiasemalle, missä ”Emilian” tapasi sairaalassa käynyt poliisi. ”Emilia” pahoitteli ja yritti selittää sairaalalla tapahtunutta väärinymmärrystä, mutta poliisin mielestä tapahtunut virhe oli ”Emilian” syytä ja poliisi oli selvästi ärsyyntynyt:

> ***”Ja se minun mielestä heijastui myös siihen rikosilmoituksen tekemiseen. Että hän oli todella nyppiintynyt minun mielestä siinäkin ja oli sitten asiaton. -- Hän [sanoi] että koska en ole kieltänyt [tekijää] niin hän voi ehkä ensimmäisen näistä osateoista***

[119] ”Tiinan” puhelinhaastattelu, 8.8.2018.
[120] ”Louisen” haastattelu, Helsinki, 2.10.2018.
[121] ”Emilian” haastattelu, Helsinki, 28.9.2018.

[kirjata] sellaisena lievänä [raiskauksena] – hän käytti tätä [ilmausta], toki todeten että näin ei enää saisi sanoa, mutta että kuitenkin tämä oli tämmöinen lievä – ja sitten se mikä oli ehkä kaikista törkein oli se, että hän sanoi että 'kyllähän näitä vonkausyrityksiä on', että kyllähän minun naisena pitäisi tietää. Ja se on minusta läpeensä väärin, kenenkään ei pitäisi tuollaisessa tilanteessa joutua sellaisen mitätöinnin kohteeksi kuin mitä tuossa. -- Hän kategorisoi sen sellaisessa kohtaa prosessia, missä hänen ei olisi pitänyt sanoa yhtään mitään arvottavaa."

Naisten oikeuksien toteutuminen riippuu vahvasti poliisin esitutkinnan laadusta. Istanbulin sopimuksen 49(2) artiklan mukaan viranomaisilla on velvollisuus tutkia naisiin kohdistuvat väkivaltarikokset, mukaan lukien seksuaalirikokset, tehokkaasti ja nostaa näistä rikoksista syytteet.[122] Istanbulin sopimuksen selitysmuistion mukaan tämä tarkoittaa muun muassa relevanttien faktojen selvittämistä, kaikkien todistajien kuulustelua ja rikosteknisten tutkimusten tekemistä. Näiden tutkimusten tulee perustua monitieteelliseen lähestymistapaan ja niissä on käytettävä parasta käytettävissä olevaa tutkimusmetodologiaa, jotta tapaus tulee selvitetyksi perusteellisesti.[123]

Kaikki selviytyjien kuvaamat esitutkintatoimenpiteet eivät kuitenkaan täyttäneet näitä standardeja.

"HELENIN" TARINA[124]

"Helen" kertoi Amnesty Internationalille, että hän ilmoitti raiskauksesta poliisille heti. Ilmoituksen vastaanottanut poliisi lupasi välittömästi soittaa baariin, jossa "Helen" ja tekijä olivat tavanneet. Esitutkintaa ei kuitenkaan aloitettu kolmeen viikkoon. Baarin valvontakameranauhan päälle oli tällä välin tallennettu myöhempiä tapahtumia, joten todistetta ei enää saatu. Poliisi ei myöskään neuvonut "Heleniä" menemään lääkäriin tai vienyt häntä sairaalaan, joten mahdolliset DNA-todisteet myöskin hävisivät.

Poliisi kuulusteli "Heleniä" heti, muttei odottanut tulkkia huonosta englanninkielentaidostaan huolimatta. Kuulustelu jouduttiin toistamaan. "Helen" koki stressaavaksi samoihin kysymyksiin vastaamisen uudelleen, ikään kuin ensimmäistä kuulustelua ei olisi koskaan ollutkaan. Hän sanoi toivovansa, että poliisi olisi pyytänyt anteeksi ja pyytänyt "Heleniä" vahvistamaan ensimmäisen kuulustelun sisällön, sen sijaan, että prosessi toistettiin:

"Hän ei koskaan myöntänyt, että se oli hänen virheensä. -- Yhdessä vaiheessa olin vihaisempi tälle poliisille kuin tekijälle."

Lopulta poliisi lopetti tutkinnan riittämättömän näytön takia.

[122] Istanbulin sopimus, 49(2) artikla.
[123] Istanbulin sopimuksen selitysmuistio, kohta 56.
[124] "Helenin" haastattelu, Helsinki, 1.11.2018.

Selviytyjät kertoivat, että raiskauksesta puhuminen usealle eri ihmiselle (terveydenhuollossa, poliisissa sekä tuomioistuimessa) oli erittäin kuormittavaa.

> ***"Ja joutuu kerta toisensa jälkeen kertomaan ihmisille että mitä tapahtui ja oliko sormia siellä ja oliko sormia täällä ja kukaan ei suostu sanomaan että uskooko ne vai eikö ne usko. -- Haluaisi sellaisen inhimillisen vuorovaikutuksen että sanokaa nyt joku että tämä on ihan perseestä, että kaikki ei ole vain sellaisia kivikasvoja siinä tilanteessa."***
> Hilla[125]

Hyvillä käytänteillä tätä kuormitusta voidaan vähentää. Esimerkiksi Helsingin Seri-tukikeskuksessa odotetaan poliisin saapumista, jos selviytyjä haluaa ilmoittaa rikoksesta poliisille. Näin selviytyjä voi kertoa tapahtumista poliisille ja lääkärille samaan aikaan.[126]

"LAURAN" TARINA[127]

"Laura" kertoi Amnesty Internationalille, että poliisi haki hänet kuulusteluun ilman ennakkovaroitusta kello 8 raiskauksen jälkeisenä sunnuntaiaamuna. Hän oli nukkunut vain kaksi tuntia, koska hän oli ollut sairaalassa kello 5.30 asti ja hän oli yhä humalassa edellisenä iltana nauttimansa alkoholin takia. "Laura" pohti, olisiko hänen tapauksensa päättynyt toisin, jos hän olisi nukkunut tarpeeksi. Tällöin hän olisi saattanut kuvata edellisen yön tapahtumia eri tavalla.

Syyttäjä jätti syytteet nostamatta "Lauran" tapauksessa, sillä syyttäjä tulkitsi teon täyttävän sukupuoliyhteyteen pakottamisen tunnusmerkistön eikä "Laura" ollut vaatinut tekijälle rangaistusta.[128] Poliisi ei ollut selittänyt tämän seikan merkitystä "Lauralle":

> ***"Esimerkiksi siitä ne ei kovin paljoa sanoneet, että kun ne kysyi sitä että 'vaaditko rangaistusta' että mitä se käytännössä tarkoittaa. Ne painotti sitä että tämä joka tapauksessa tutkitaan, joka tapauksessa tämä menee nyt yleiseen syytteeseen. Että antoi ymmärtää, että se on sama mitä minä sanon, että tämä juttu tutkitaan ja selvitetään."***

Shokkitilassaan "Laura" oli vähätellyt raiskausta: "Nyt jälkeenpäin vähän harmittaa, että olisi pitänyt puhua siinä kuulusteluissa eri tavalla, että olisi se tekijä joutunut vastuuseen ja saanut tuomion ja niin poispäin."

Saadessaan syyttäjän päätöksen "Lauran" ensimmäinen reaktio oli helpotus. Heti perään tuli pettymys:

> ***"Hoksasin, että se vaikutti se mitä minä siellä poliisikuulusteluissa sanoin [siihen, että tapahtuma tulkittiin pakottamiseksi sukupuoliyhteyteen]. Siitä jäi minulle sitten semmoinen hirveä raivo ja kiukku, että menikö se poliisikuulustelu niin kuin piti. Että jos se olisi vaikka se kuulustelu tehty minulle kello 12 samana päivänä, että olisinko***

---

125 Hilla Marinin haastattelu, Helsinki, 10.8.2018.
126 Helsingin Seri-tukikeskuksen lääkärin haastattelu, 31.10.2018.
127 "Lauran" puhelinhaastattelu, 25.9.2018.
128 Ennen vuotta 2014 rikoslakiin sisältyi säännös pakottamisesta sukupuoliyhteyteen, joka ei ollut yleisen syytteen alainen rikos vaan asianomistajarikos. Siksi uhrin tuli poliisikuulustelussa vaatia tekijälle rangaistusta, muuten syyttäjä ei voinut nostaa asiassa syytettä.

vastannut eri lailla. Että olisi joku saanut sanomaan sen, että vaadin rangaistusta. Sitä minä pyörittelin ja mietin ja olen syyttänyt itseäni siitä."

Joutuisa ja huolellinen esitutkinta on erityisen tärkeää raiskausrikoksissa, koska uhrin kertomus on yleensä avainasemassa todistelussa ja fyysinen todistusaineisto, kuten DNA-näytteet, usein pilaantuu nopeasti.[129] Rikoksen ja uhrin poliisikuulustelun välillä kulunut aika myös vaikuttaa siihen, miten luotettavaksi uhrin kertomus mielletään, koska ajan kuluessa uhri todennäköisemmin täydentää muistikuviaan muilta ihmisiltä saamillaan tiedoilla.

"Tiedän, että on poliisilaitoksia, joissa jätetään asianomistaja kuulustelematta sen takia, että juttu on pimeä [tekijän henkilöllisyys ei ole tiedossa]. Siinä tulee isoja oikeusturvaongelmia sitten, jos se epäilty myöhemmin jostakin vaikka selviää, ja sitten asianomistajan kuulusteluun tulee vaikka puolen vuoden viive -- ei ole yhtään niin uskottava tietenkään se kertomus, kun sitä on puoli vuotta prosessoinut itse ja käsitellyt muiden ihmisten kanssa ehkä."
Poliisin haastattelu[130]

Amnesty International pitää erityisen huolestuttavana, että lisätiedon saaminen raiskausrikoksista tai tapahtumasta puhuminen ystävän kanssa voidaan jo itsessään tulkita uhrin kertomuksen luotettavuutta heikentäviksi seikoiksi. Raiskausta koskevat myytit sekä syvään juurtuneet sukupuolistereotypiat vaikuttavat siihen, että uhrien on usein aluksi vaikea hahmottaa kokemustaan ja he voivat tarvita lisätietoa sekä aikaa ennen kuin tunnistavat, että heidän kokemansa oli rikos.

"Asianomistaja on tehnyt ilmoituksen hänen saatuaan lisätietoa raiskausrikoksista. Ennen rikosilmoitusta asianomistaja ja hänen ystävänsä ovat viestitelleet tapahtumasta. Seikat heikentävät asianomistajan kertomuksen uskottavuutta. On mahdollista, että asianomistaja on täydentänyt muistikuviaan virheellisillä käsityksillä."
Käräjäoikeuden tuomio, syyte hylätty

3.2.3 UHRIN OIKEUSAVUSTAJA

Seksuaalirikoksen uhrilla on poliisikuulustelusta lähtien oikeus oikeusavustajaan ja tukihenkilöön, joille maksetaan korvaukset valtion varoista. Haastateltujen poliisien mukaan oikeusavustajan paikallaolo jo poliisikuulustelussa parantaa uhrin oikeusturvaa.[131] Oikeusavustajasta päättäminen on kuitenkin vaikea päätös, ja osa selviytyjistä olisi toivonut enemmän käytännön apua avustajan löytämiseen. Yksi selviytyjä kertoi, miten hän ei saanut aikaiseksi etsiä avustajaa ennen kuin oikeudenkäynnille määrättiin päivä. Tämän jälkeen hänellä oli vain vähän yli viikko aikaa löytää itselleen avustaja, pahimpaan loma-aikaan. Kun hän vihdoin löysi oikeusavustajan, avustajan moitiskeleva reaktio ("Nytkö vasta etsit avustajaa!") sai selviytyjän tuntemaan syyllisyyttä asian viivästymisestä.[132]

---

[129] Ensivaiheen esitutkintatoimenpiteiden tärkeyttä korostivat haastatellut poliisit, syyttäjät ja tuomarit.
[130] Poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018.
[131] Poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018.
[132] Haastattelun yksityiskohdat on salattu haastateltavan pyynnöstä.

"[Uhrin] avustajan [olemassaolon] voisi varmistaa jo hyvissä ajoin ennen tuomioistuinkäsittelyä. Pahimmassa tapauksessa voisi mennä niin, että istunnon pitäisi alkaa, ja sitten vasta hankitaan se. Avustaja voisi paremmin valmistaa asianomistajaa tähän tilanteeseen [oikeudenkäyntiin]."
Käräjätuomari Jukka Jaakkola[133]

Yksi haastatelluista poliiseista kuitenkin kertoi esimerkin uhria paremmin tukevasta lähestymistavasta. Poliisit ovat tulostaneet Asianajajaliiton sivuilta listan Helsingin alueella toimivista rikosasianajajista, ja voivat myös tarjoutua soittamaan uhrin valitsemalle asianajajalle uhrin puolesta. Yksi haastatelluista selviytyjistä ehdotti seurantajärjestelmää, jossa joku soittaisi uhrille kysyäkseen, oliko hän löytänyt asianajajaa ja saanut tukea.[134] Helsingin Seri-tukikeskus seuraa kävijöiden vointia jopa kuuden kuukauden ajan ensikäynnin jälkeen.[135] Samanlainen seurantajärjestelmä rikosprosessin puitteissa parantaisi uhrien oikeuksien toteutumista.

3.2.4 SYYTTÄJÄT JA TUOMIOISTUIMET

Osalla selviytyjistä oli positiivisia kokemuksia syyttäjistä ja tuomioistuimesta. "Emilia" kertoi, että syyttäjä tervehti häntä ennen oikeudenkäyntiä ja selitti, mitä oikeudenkäynnissä tulee tapahtumaan. Oikeusistunnossa syyttäjä sanoi yksinkertaisen kommentin ("Aika hyvin tuossa kuvasit, mitkä on sinun muistikuvia ja mitä olet päätellyt jälkikäteen..."), joka kuitenkin vahvisti "Emilian" itseluottamusta ja tunnetta siitä, että hän oli tullut kuulluksi:

"Se oli minun mielestä rauhoittava ele. Hän ei arvottanut sillä sitä minun kertomaa, ei sinänsä ottanut kantaa, mutta kuitenkin ilmaisi asian niin että saatoin kokea siinä jotain turvaa. Se oli minusta hirveän merkityksellistä, koska koin et se minun asianajaja ohitti [tämän]. Tämä oli aivan minimaalinen yksityiskohta, mutta se oli minulle hirveän tärkeä."[136]

Selviytyjät kertoivat Amnesty Internationalille toivovansa, että tuomarit käyttäytyisivät neutraalisti ja asettaisivat rajoja sille, mihin puolustus voi vedota, niin että puolustus voisi nostaa esiin vain asiaankuuluvia kysymyksiä.[137]

"Hovioikeudessa ne kyselivät minun henkilökohtaisesta elämästä. "Onko sinulla suhde?" Mitä väliä sillä on, onko minulla suhde? Syytetyn asianajaja oli vaihtunut, hän ahdisteli, eikä kukaan pysäyttänyt häntä. Hän yritti sekoittaa mielen kysymällä samaa asiaa eri tavoilla, puhui nopeasti, yritti saada minut tekemään virheen."
"Anna"[138]

---

[133] Käräjätuomari Jukka Jaakkolan haastattelu, Helsinki, 3.10.2018.
[134] Hilla Marinin haastattelu, Helsinki, 10.8.2018.
[135] Helsingin Seri-tukikeskuksen psykologi Pertti Hakkaraisen (17.9.2018), kätilön (17.10.2018) ja lääkärin (31.10.2018) haastattelut.
[136] "Emilian" haastattelu, Helsinki, 28.9.2018.
[137] Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:n mukaan tuomareilla on valta ja vastuu rajoittaa oikeudessa esitetyt väitteet ja kysymykset siihen, mikä on asian ratkaisemisen kannalta olennaista. Haastatellut tuomarit kuitenkin totesivat, että kynnys käyttää tätä valtaa syytetyn vahingoksi on riippuvainen tuomarista ja voi olla sangen korkea, sillä tuomareilla on velvollisuus turvata myös syytetyn oikeus tehokkaaseen puolustukseen.
[138] "Annan" haastattelu, Helsinki, 11.9.2018.

"[Käräjäoikeudessa] tekijän päätä suunnilleen siliteltiin, elikkä se käräjäoikeuden tuomari alkoi jossain vaiheessa [sanoa] tekijälle: "Kyllä minä ymmärrän sinua, että on rankat lähtökohdat ja sinua pelottaa ja tämä on niin vaikeaa sinulle." Se oli karmiva kokemus minun mielestä, se oikeudenkäynti. En odottanut ihan niin hirveää käytöstä siltä puolustusasianajajaltakaan. -- Hovioikeus taas oli sillä tavalla parempi, että sitä pelkäsi enemmän, koska tiesi millainen se oikeudenkäynti on, mutta siellä ne oli ankaria, se puheenjohtaja, mutta se oli kyllä sille tekijällekin ankara ja se oli ehkä minun mielestä sellainen reilumman oloinen tilanne. Se oli tosi pelottavaa ja se oli äkäinen se mies siellä, mutta kohteli ehkä reilummin sitten kumpaakin. "
"Tiina"[139]

Analysoitujen tuomioiden joukossa oli myös esimerkkejä, joissa tuomarit nimenomaisesti vastustivat raiskausmyyttejä tai osoittivat hyvää ymmärrystä uhripsykologiasta:

"Käräjäoikeus toteaa, että pääkäsittelyssä on esitetty niin sanotusta ensimmäisestä yhdynnästä samansisältöiset kertomukset eli vastaaja on tunnustanut olleensa sukupuoliyhteydessä syytteen mukaisesti tiedottomassa tilassa olleen asianomistajan kanssa. Vastaajan asennetta tapahtumaan kuvaa hänen pääkäsittelyssä toteamansa, että asianomistaja ei ilmaissut millään tavalla että olisi haluton. Tämä lausumahan tarkoittaa, että nainen on vastaajan näkemyksen mukaan aina halukas harrastamaan seksiä hänen kanssaan ja vastakkainen olotila pitää erikseen ilmaista."

"Asianomistajan kertomus on myös erittäin tyypillinen väkivallan ja seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneelle -- Ensimmäisen pahoinpitelyvaiheen jälkeen asianomistaja ei kertomansa mukaan ymmärtänyt, mitä oli tapahtunut. Hän oli ajatellut, että kun vahinko on jo tapahtunut, millään ei ole enää mitään väliä. Tämä lausuma viittaa käräjäoikeuden näkemyksen mukaan siihen, että oli järkyttynyt, alistunut ja lamaantunut häneen kohdistetusta väkivallasta ja tämän vuoksi hän oli myöhemmin kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan taikka ilmaisemaan tahtoaan."

"Asiassa on vedottu asianomistajan kertomuksen uskottavuutta heikentävänä seikkana hänen käyttäytymiseensä eli yhteydenpitoon vastaajaan teon jälkeen. Tämän väitteen johdosta käräjäoikeus toteaa, ettei raiskauksen kohteelta voida odottaa teon jälkeen erityistä uhrikäyttäytymistä. Asiassa on selvitetty, että asianosaisten seurustelusuhde oli joitakin kertoja loppunut ja alkanut uudelleen jo ennen nyt kysymyksessä olevaa tapahtumaa. Myös todistajan kertomuksesta on ilmennyt, että asianomistaja oli ajatellut vastaajan muuttuneen. Asianomistaja on myös avoimesti todennut heidän olleen kavereita keskenään tapahtuman [raiskauksen] jälkeen. Näihin seikkoihin nähden se seikka, että asianosaiset ovat olleet tekemisissä tapahtuman jälkeen ei käräjäoikeuden käsityksen mukaan heikennä asianomistajan kertomuksen uskottavuutta.

Kuitenkin tutkimuksessa nousi esiin myös esimerkkejä aivan toisenlaisesta kokemuksesta. Useampi selviytyjä kuvasi puolustusasianajajan tai tuomareiden lausumia uhria syyllistäviksi:

"Siellä käräjäoikeudessa jo koko ajan kyseltiin vaan että mitä olen tehnyt väärin, että minä en estänyt sitä raiskausta. Kuinka paljon olin juonut, miksi en pyytänyt apua,

[139] "Tiinan" puhelinhaastattelu, 8.8.2018.

miksi en mennyt taksiin. Ja kukaan ei kysynyt siltä tekijältä, että miksi lähdit seuraamaan tätä ihmistä tai miksi kuvittelet, että on ok lähteä taluttamaan jotakuta tai estää sitä menemästä taksiin. Ja siinähän oikeudessa hyvin pitkälti minua yritettiin leimata suunnilleen huoraksi ja löyhämoraaliseksi ja vaikka mitä tämmöistä."
"Tiina"[140]

Tuomioistuimissa usein huolehditaan käytännön toimenpiteistä, joilla varmistetaan, ettei uhrin tarvitse kohdata tekijää tuomioistuimessa.[141] Parantamisen varaa kuitenkin on. Esimerkiksi yksi selviytyjä kertoi, että tuomioistuimessa hänelle osoitetussa erillisessä odotustilassa oli lasiseinä, jolloin tekijä pystyi näkemään hänet.[142]

Raiskauksen uhrilla on oikeus olla tulematta oikeudenkäyntiin tietyissä tapauksissa.[143] Poliisikuulustelu voidaan videoida ja video katsoa oikeudenkäynnissä. Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskinen kuitenkin selitti, mitä ongelmia tästä aiheutuu uhrille:

"Silloin esimerkiksi korvausvaatimusten osalta, ei poliisi osaa kysyä niitä kysymyksiä, joita se oma avustaja kysyy sitten oikeudenkäynnissä liittyen korvauksiin. -- Helpommin menee juttu hylkyyn [syyte hylätään] ja korvaukset ovat pienempiä, jos se on video [kuin jos uhri on itse paikalla oikeudenkäynnissä]."[144]

Amnesty Internationalin haastattelema poliisi kuvasi toisenlaisen ongelman: videosta tekijä näkee selvästi uhrin kasvot, mikä lisää uhriin kohdistuvien kostotoimenpiteiden vaaraa tapauksissa, joissa uhri ja tekijä ovat toisilleen ennestään tuntemattomia.[145] Jos uhri sen sijaan todistaisi oikeudenkäynnissä, hän voisi pyytää oikeussaliin sermin, jolloin tekijä ei näkisi häntä. Vastaaviin uhrin henkilöllisyyttä suojaaviin toimenpiteisiin tulisi olla mahdollisuus myös silloin, kun uhri todistaa videon kautta.[146]

Sekä kihlakunnansyyttäjä Nina Keskinen[147] että hovioikeudenneuvos Timo Ojala totesivat, että uhrin kuulemisen hovioikeudessa voisi korvata käräjäoikeuden istunnon äänitteellä. Timo Ojala selitti:

"Jos he [uhrit] jaksavat tsempata sinne käräjäoikeuteen niin sen jälkeen viimeistään yrittävät päästä elämässä eteenpäin. Tapahtuu aktiivista asioiden unohtamista, ei haluta pitää sitä [tapahtumaa] mielessä, vaan keinolla tai toisella yritetään taas päästä elämään taas kiinni. Ja monesti sitten kun hovioikeudessa kuullaan, se on tietysti stressaavaa ja inhottavaa palauttaa asiaa mieleen, kun se on kenties jo painettu vähän

---

[140] "Tiinan" puhelinhaastattelu, 8.8.2018.
[141] Tällaisiin toimenpiteisiin kuuluu muun muassa erillinen odotustila, oikeussalissa oleva sermi, jotta syytetyllä ei ole näköyhteyttä uhriin, tai mahdollisuus todistaa ilman, että syytetty on oikeussalissa paikalla.
[142] Haastattelun yksityiskohdat on salattu haastateltavan pyynnöstä.
[143] Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 3 momentin mukaan aikuisen raiskauksen tai tiettyjen muiden seksuaalirikosten uhrin ei tarvitse todistaa henkilökohtaisesti oikeudessa, jos "kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa." Näissä tapauksissa todisteena voidaan käyttää uhrin videokuulustelua, jos tekijälle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää uhrille kysymyksiä.
[144] Ongelman nosti esiin myös käräjätuomari Jukka Jaakkola.
[145] Poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018.
[146] Ks. Istanbulin sopimuksen selitysmuistio, kohta 292.
[147] Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskisen haastattelu, Helsinki, 20.9.2018.

taka-alalle ja sitten se yleensä se kertomus tahtoo jäädä kovin suppeaksi ja sitten sitä joudutaan vertaamaan aikaisempiin kertomuksiin."[148]

3.3 RAISKAUSMYYTIT JA SUKUPUOLISTEREOTYPIAT

Kansainväliset ihmisoikeusnormit velvoittavat Suomea torjumaan ja poistamaan sukupuolistereotypioita ja naisiin kohdistuvia syrjiviä asenteita osana naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia. Tästä huolimatta stereotypiat ja raiskausmyytit edelleen vaikuttavat oikeusprosessiin, vaikka korkein oikeuskin on antanut tiettyjä myyttejä koskevia ennakkotapausratkaisuja.

Vuonna 2013 korkein oikeus totesi kahdessa ennakkotapauksessa, että "seksuaalirikoksissa pitkätkään viiveet viranomaisille ilmoittamisessa eivät ole poikkeuksellisia, koska uhrin mieli voi torjua traumaattista kokemusta ja siihen liittyvää häpeää, ahdistusta ja pelkoa". Korkein oikeus myös totesi, ettei seksuaalirikoksen uhrilta voi teon jälkeen odottaa erityistä uhrikäyttäytymistä. Päätelmiä uhrin kertomuksen luotettavuudesta ei voida tehdä myöskään siitä, että uhri on kertonut tapahtumista vähitellen tai että uhrille läheisetkään ihmiset eivät ole havainneet muutosta hänen käyttäytymisessään tapahtuman jälkeen.[149] Amnesty Internationalin tekemissä haastatteluissa ja viranomaisaineiston analyysissä ilmeni, että kaikki syyttäjät ja tuomarit eivät ole täysin sisäistäneet näitä periaatteita.

"Mitä vastaajien puolustusasianajajat kysyy, on vaikkapa sitä, että jos tämä uhri oikeasti kärsii, niin miksi hän ei hakeutunut heti apuun. Sitten kun kertoo heille tietoa siitä, että mitkä ovat traumalle tyypillisiä toimintatapoja niin se usein näyttää vaikuttavan -- Joskus saatetaan kysyä sellaistakin, että miksi ihminen ei pistä hanttiin siinä itse tilanteessa. Sitten voidaan selittää sen taustalla olevia psykologisia tekijöitä. Se ei ole suostumuksen merkki --"
Psykologi Pertti Hakkarainen Helsingin Seri-tukikeskuksesta[150]

Yhdessä tapauksessa syyttäjä katsoi, ettei tekijä ollut toiminut tahallisesti, ja viittasi myyttiin, jonka mukaan naiset sanovat 'ei' mutta tarkoittavat 'kyllä' – raiskausmyytti, jonka myös uhri oli tässä tapauksessa sisäistänyt:

"Asianomistaja kertoo itse, että epäilty ei ilmeisesti täysin ymmärtänyt, ettei hän halua seksiä. Epäilty on mahdollisesti pitänyt hänen vastusteluaan jonkinlaisena typeränä esileikkinä. Asianomistaja on jossakin vaiheessa pyytänyt tätä asettamaan edes kondomin itselleen ja ollut tämän jälkeen jokseenkin passiivinen."
Syyttäjän päätös jättää syyte nostamatta

Vaikka oikeudenkäyntiin voidaan kutsua asiantuntijatodistajia, kuten psykologeja, näin tehdään vain syyttäjän, uhrin tai syytetyn nimetessä tällaisen todistajan. Suurimmassa osassa Amnesty Internationalin analysoimia käräjäoikeuden tuomioita asiantuntijatodistelua ei esitetty (sen sijaan lääkärintodistuksia esitettiin usein).

---

[148] Hovioikeudenneuvos Timo Ojalan haastattelu, Helsinki, 18.9.2018.
[149] KKO:2013:96 sekä KKO:2013:97.
[150] Helsingin Seri-tukikeskuksen psykologin Pertti Hakkaraisen haastattelu, 17.9.2018.

"Tuomarit eivät ymmärrä shokkitilaa. Esimerkiksi kysyivät, miksi vain odotit ovella, kunnes tekijä lähtee. Tuomarit odottavat, että puhuisin asiasta kuin koulutettu juristi. Oikeudenkäynnissä pitäisi olla psykologi tai psykoterapeutti, joka selittäisi tuomareille traumasta. Esim. kun kysytään, miksi en ole heti mennyt poliisille tai lääkäriin. Olin niin shokissa, en minä tiedä, miksi en tehnyt sitä."
"Anna"[151]

Analysoidusta tuomioistuinaineistosta kävi ilmi, että rikoksen ilmoittaminen poliisille, järjestyksenvalvojalle tai terveydenhuollon henkilökunnalle heti tapahtuman jälkeen lisäsi selvästi langettavan tuomion todennäköisyyttä. Kolme neljäsosaa tapauksista, joissa uhri ilmoitti raiskauksesta heti, päättyi langettavaan tuomioon (25 syytekohtaa 33:sta). Sitä vastoin alle puolet tapauksista, joissa uhri ilmoitti poliisille 1-7 päivän kuluttua tapahtuneesta, päättyi langettavaan tuomioon (8 syytekohtaa 17:sta). Näin suuri ero tapausten lopputulemassa voi viitata siihen, että raiskausmyytti siitä, että "oikea" raiskauksen uhri ilmoittaa heti, on vielä voimissaan.

Sisäistetyt raiskausmyytit voivat saada uhrit kyseenalaistamaan, oliko heidän kokemuksensa raiskaus. Tämä vaikeuttaa myös kokemuksen nimeämistä ääneen raiskaukseksi.[152] Joskus sitä, että uhri ei nimeä kokemustaan raiskaukseksi, voidaan jopa käyttää uhria vastaan rikosprosessissa. Yhdessä syyttäjän päätöksessä jättää syyte nostamatta uhri oli heti tapahtuman jälkeen kuvannut ystävälleen kokemustaan "panemiseksi" tai "pettämiseksi". Syyttäjä piti tätä merkkinä siitä, että uhri oli suostunut seksuaaliseen kanssakäymiseen ja että hän katui menettelyään. Se, miten uhri nimesi kokemuksensa heti tapahtuman jälkeen, muodosti yhden osan syyttäjän päättelyketjua, joka johti syytteiden nostamatta jättämiseen.

Osassa tuomioita ja syyttäjän päätöksiä uhrin kertomuksen luotettavuus kyseenalaistettiin sen perusteella, mitä syyttäjät tai tuomarit pitivät "rationaalisen" henkilön käyttäytymisenä. Esimerkiksi seuraavat seikat mainittiin uhrin kertomuksen luotettavuutta vähentävinä seikkoina:

- Uhri ei välittömästi ilmoittanut raiskauksesta poliisille tai mennyt lääkäriin;
- Sukupuoliyhteys tapahtui pienessä asunnossa, jossa oli muitakin paikalla, mutta uhri ei yrittänyt pyytää apua muilta tai kertonut heille raiskauksesta;
- Uhri oli suudellut tekijää välittömästi ennen raiskausta;
- Uhri oli nukkunut samassa sängyssä tekijän kanssa raiskauksen jälkeen tai oli muutoin antanut tekijän viettää yön hänen kanssaan;
- Uhri oli ollut vapaaehtoisesti sukupuoliyhteydessä tekijän kanssa väitetyn raiskauksen jälkeen (yleinen tapahtuma silloin, kun uhri ja tekijä ovat parisuhteessa);
- Uhri oli vapaaehtoisesti viettänyt aikaa tekijän seurassa sukupuoliyhteyden jälkeen;
- Uhri ei ollut lähettänyt viestejä ystävilleen tai vanhemmilleen tai soittanut näille saadakseen apua;
- Uhri kertoi tapahtumasta ystävilleen vain vähitellen tai ei kertonut kaikkia yksityiskohtia.

Vähintään yksi näistä seikoista esiintyi 16 tuomiossa 88:sta ja 22:ssa syyttäjän päätöksessä 124:sta.

---

[151] "Annan" haastattelu, Helsinki, 11.9.2018.

[152] Selviytyjien haastattelut, poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018, sekä uhrien kertomukset poliisin tai syyttäjän päätöksissä taikka tuomioissa selostettuina.

"Asianomistajan ja vastaajan lisäksi kolmiossa ovat olleet vastaajan vanhemmat. Asianomistajalla olisi ollut mahdollista tukeutua heihin, jos hän olisi kokenut turvallisuutensa olevan vaarassa."
Käräjäoikeuden tuomio, syyte hylätty

"Asianomistajan oma kertomus siitä, että hän meni uudelleen epäillyn viereen sänkyyn juttelemaan ja nukkumaan, ei tue ajatusta siitä, että hänet olisi juuri raiskattu epäillyn toimesta."
Syyttäjän päätös olla nostamatta syytettä

"Sikälikin jos asianomistaja olisi ollut vielä illalla ja yöllä niin päihtynyt, ettei olisi sen vuoksi kyennyt toimimaan rationaalisesti, on selvää, että aamulla asianomistajan herättyä ei senperusteista estettä ollut enää ollut."
Käräjäoikeuden tuomio tapauksessa, jossa uhri oli alle 18-vuotias

Joissain tapauksissa tuomarit tulkitsivat väärin traumaoireita. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa uhri oli lähettänyt ystävälleen viestejä, kysyen mahtaisiko poliisi ajatella hänen olevan vastuussa raiskauksesta, koska hän oli tarjonnut tekijälle yösijaa. Tuomioistuin tulkitsi uhrin osoittavan katumusta vapaaehtoisesta sukupuoliyhteydestä eikä ymmärtänyt, että itsesyytökset eivät ole suostumuksen merkki.

Viittaaminen uhrin aiempiin seksuaalisiin kokemuksiin, myös kokemuksiin seksuaalisesta väkivallasta, on yleensä kiellettyä kansainvälisten ihmisoikeusnormien nojalla.[153] Amnesty International analysoimat tuomiot osoittivat kuitenkin, että puolustus vetoaa toisinaan uhrin aiempiin seksuaalisiin kokemuksiin tai aiemmin koettuun seksuaaliseen väkivaltaan uhrin kertomuksen luotettavuuden heikentämiseksi. Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskinen vahvisti tämän:

"Uhri, joka joutuu seksuaalirikoksen uhriksi toisen kerran tai kolmannen kerran – sitä käytetään paljon syytetyn puolelta, että se ei ole mahdollista – he [puolustus] toteavat, että [uhri] on jo aiemminkin kertonut tämmöisen jutun. Tai että sitä kauheasti korostetaan, että kuka uskoo, että ihminen, joka raiskattiin viime vuonna, joutuu tilanteeseen enää uudelleen.[154]

Osa tuomareista oli epäuskoisia, jos raiskaus ei ollut lyhytkestoinen, jos raiskaukseen sisältyi useampia eri asentoja tai jos samassa asunnossa oli muita, jotka eivät huomanneet minkään olevan vialla.

"Käräjäoikeus toteaa vielä, että asianomistaja on kertonut tilanteen kestäneen noin tunnin ja asianosaiset ovat riidattomasti myös olleet eri asennoissa yhdynnän aikana, mitä seikkoja on pidettävä erikoisena siihen nähden, että kysymys olisi ollut vastentahtoisesta tapahtumasta."
Käräjäoikeuden tuomio, syyte hylätty

Yhdessä käräjäoikeuden tuomiossa syytetty oli myöntänyt olleensa sukupuoliyhteydessä nukkuvan uhrin kanssa. Vastaaja myönsi myös, että uhri oli päivällä sanonut, ettei halunnut seksiä. Vastaajan mukaan he olivat kuitenkin puhuneet jonkin uuden seksijutun kokeilemisesta. Vaikka

---

[153] Istanbulin sopimus, 54 artikla.
[154] Ks. UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012), s. 42; Istanbulin sopimus, 54 artikla; ja YK:n yleiskokouksen hyväksymä Updated Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice, yleiskokouksen päätös 65/228 (2010), kohta 15(e).

sukupuoliyhteys nukkuvan henkilön kanssa selvästi täyttää rikoksen tunnusmerkistön, käräjäoikeus vapautti syytetyn todeten:

> ***”Asianomistaja ja vastaaja ovat seurustelleet. Heillä oli ollut yhdyntöjä useita kertoja ennen syytteen tarkoittamaa tilaisuutta. Tällaisessa yhteiselämässä seksuaalisen teon tekeminen nukkuvalle ei ole samalla tavalla arvioitava kuin vieraampien henkilöiden kesken.”***

Tällaiset lausumat osoittavat, kuinka syvälle raiskausmyytit ovat juurtuneet oikeusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa.

4 TOTEUTUUKO OIKEUS? OSA 3: KOULUTUS, RESURSSIT JA TUKIPALVELUT

Kansainväliset ihmisoikeusnormit velvoittavat Suomea varmistamaan, että lainvalvontaviranomaiset reagoivat kaikenlaiseen väkivaltaan nopeasti ja asianmukaisesti[155] ja suojelevat uhreja sekä ennaltaehkäisevät rikoksia, muun muassa keräämällä todistusaineistoa tapahtuneista rikoksista.[156] Esitutkinta ja oikeudenkäynnit on suoritettava ilman aiheetonta viivytystä.[157] Ammattilaisten on saatava asianmukaista koulutusta väkivallan ehkäisemisestä ja tunnistamisesta, naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, uhrien tarpeista ja oikeuksista sekä uudelleenuhriutumisen ehkäisemisestä.[158]

Kansainväliset ihmisoikeusnormit velvoittavat Suomea turvaamaan väkivallan uhreille kattavat ja kokonaisvaltaiset tukipalvelut.[159] Hoitoa pitäisi olla saatavilla vuorokauden ympäri ja maksutta. Palvelujen tulisi sisältää muun muassa kriisiapua, proaktiivista neuvontaa, oikeudellista neuvontaa ja pitkäaikaista tukea. Uhreille tulisi tarjota raskaustestiä, jälkiehkäisyä, turvallisia ja laillisia aborttipalveluja, sukupuolitautien hoitoa, vammojen hoitoa sekä psykososiaalista tukea valtion kustantamana. [160] Erityisryhmille kuten ihmiskaupan uhreille tai maahanmuuttajille tulisi olla myös erikoistuneita palveluita.[161] Näihin palveluihin pääsyn ei tule olla riippuvaista siitä, tekeekö uhri rikosilmoitusta.[162]

Suomessa tällaisia kokonaisvaltaisia, erikoistuneita palveluja on tarjolla vain vähän. Tukipalvelujen kattavuus vaihtelee alueittain. Tällä on huomattavia vaikutuksia uhrien oikeuksien toteutumiselle, kriisiavun saamiselle sekä pitkäkestoisen tuen saamiselle.

4.1 PITKÄLLINEN PROSESSI

> ***"Se on henkisesti tosi raskas [prosessi]. Niin miksi sen pitää olla niin pitkä?"***
> Hilla[163]

---

[155] UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012), s. 34–36; Istanbulin sopimus, 50(1) artikla.
[156] Istanbulin sopimus, 50(2) artikla, ja CEDAW General Recommendation No. 35, kohta 38 (b).
[157] Istanbulin sopimus, 49(1) artikla; Suomen perustuslain 21 §:n 1 momentti: "Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi."
[158] Istanbulin sopimus, 15 artikla.
[159] UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012) s. 29. Ks. myös Maailman terveysjärjestö, *Guidelines for Medico-Legal Care for Victims of Sexual Violence*, Geneva, 2003.
[160] UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012) s. 30 ja Istanbulin sopimus, 25 artikla.
[161] UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012) s. 29.
[162] UN Handbook for Legislation on Violence against Women (2012) s. 30 ja Istanbulin sopimus, 25 artikla.
[163] Hilla Marinin haastattelu, Helsinki, 10.8.2018.

Haastatellut selviytyjät korostivat, että prosessin pitkäkestoisuus viivyttää uhrin psyykkistä toipumista. Myös kaikki haastatellut ammattilaiset totesivat rikosprosessin pitkän keston olevan ongelma, sillä prosessin venyminen vaikeuttaa todistelun arviointia silloin, kun todistelu pohjautuu pitkälti osapuolten tai todistajien kertomuksiin.

”Anna” kertoi Amnesty Internationalille, että vuosia kestäneessä prosessissa raskainta oli odottaminen:

> ***”Olin koko ajan samassa tilassa, tapahtuma oli koko ajan lähellä, en päässyt irti siitä. Tapahtuma pitää pitää mielessä monen vuoden ajan oikeusistuntoa varten.”***[164]

Raiskaustapauksen käsittely poliisissa kestää keskimäärin 6,4 kuukautta.[165] Jos tapaus lähetetään syyttäjälle, syyteharkinta kestää keskimäärin 4,2 kuukautta.[166] Tuomioistuimeen asti päätyvien tapausten käsittely käräjäoikeudessa kestää arviolta vielä noin puoli vuotta lisää.[167] Tämän jälkeen seuraa mahdollisesti vielä valitus hovioikeuteen ja korkeimpaan oikeuteen. Prosessin kesto kuitenkin vaihtelee alueittain ja tapauskohtaisesti.

Amnesty Internationalin haastattelemat syyttäjät ja tuomarit arvioivat, että kuudesta kuukaudesta vuoteen olisi kohtuullinen aika rikosprosessille poliisille tehdystä rikosilmoituksesta käräjäoikeuden tuomioon.

Sekä poliisiorganisaation että tuomioistuin- ja syyttäjänlaitosten budjetteja on pienennetty viime vuosina. Esimerkiksi poliisien määrä on vähentynyt noin 7900:sta (2010) noin 7200:aan (2017).[168] Poliisilaitokset ja syyttäjänvirastot ovat jopa sopineet tavoista rajoittaa tutkittavien ja syyttäjälle lähetettävien tapausten määrää.[169] Myös tuomioistuinlaitoksen rahoitusta on ”höylätty” vuosittain. Riittämättömiä resursseja ovat kritisoineet muun muassa oikeusministeri Antti Häkkänen, eduskunnan perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Annika Lapintie sekä entinen kansanedustaja ja oikeusministeri Tuija Brax.[170] Vaikka seksuaalirikokset käsitellään aina vakavina rikoksina, näiden oikeusvaltion rakenteiden rahoitukseen kohdistuva paine väistämättä uhkaa joutuisaa ja asianmukaista rikosten käsittelyä myös seksuaalirikosten kohdalla.

---

[164] ”Annan” haastattelu, Helsinki, 11.9.2018.

[165] Poliisihallituksen Amnesty Internationalille lähettämät tilastot vuodelta 2017.

[166] Valtakunnansyyttäjänviraston Amnesty Internationalille lähettämät tilastot vuodelta 2017. Tilastoon ei sisälly törkeää raiskausta koskevia tietoja.

[167] Arvioitu perustuen Helsingin, Pirkanmaan, Pohjanmaan ja Pohjois-Savon käräjäoikeuksien Amnesty Internationalille lähettämiin tilastoihin vuodelta 2017.

[168] Helsingin Sanomat, 3.1.2019, https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005953932.html

[169] Helsingin Sanomat, 29.12.2018, https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005949603.html, ja 3.1.2019, https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005953250.html. Myös Helsingin poliisilaitoksen poliisipäällikkö Tomi Vuori kommentoi tilannetta poliisin blogissa, 31.12.2018, https://blogi.poliisi.fi/priorisointi-on-vastuunkantoa/

[170] Ks. esim. Suomen Lakimiesliiton blogi, 18.9.2017, https://www.lakimiesliitto.fi/blogi/suomen-juhlavuoden-tarkein-seminaari/, sekä oikeusministeriön tiedote, 25.1.2019, https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/oikeusministeri-hakkanen-valimiesmenettelylainsaadannon-uudistaminen-kaynnistetaan

4.2 TUKIPALVELUT UHREILLE

"Rikoksen uhri pystyy auttamaan esitutkintaa parhaiten silloin kun hän voi mahdollisimman hyvin."
Psykologi Pertti Hakkarainen Helsingin Seri-tukikeskuksesta [171]

Tällä hetkellä Suomessa on vain yksi seksuaalirikosten uhreille tarkoitettu Seri-tukikeskus. Se sijaitsee Naistenklinikan yhteydessä Helsingissä. Euroopan neuvoston suositus tukikeskusten määrästä Suomen kokoisessa maassa on 13,[172] joten Suomen tukipalveluiden määrä jää huomattavasti jälkeen kansainvälisten normien vaatimuksista siitäkin huolimatta, että samanlaisia keskuksia on suunnitteilla Turkuun, Tampereelle, Kuopioon ja Ouluun. Suunnitelluille tukikeskuksille ei ole löytynyt riittävää rahoitusta. Niillä paikkakunnilla, joilla tukikeskuksia ei ole, rikosoikeudellisia näytteitä otetaan terveyskeskuksissa tai sairaaloissa. Helsingin Seri-tukikeskuksen henkilökunnalle on tarjolla systemaattista koulutusta, mutta muilla alueilla koulutuksen ja osaamisen taso vaihtelee.[173]

Helsingin Seri-tukikeskus palvelee kaikkia vähintään 16-vuotiaita, joiden seksuaalisen väkivallan kokemuksesta on kulunut korkeintaan kuukausi, sukupuolesta riippumatta. Ne, joiden seksuaalisen väkivallan kokemuksesta on yli kuukausi, ohjataan muihin palveluihin, kuten järjestöihin tai muihin terveydenhuollon yksiköihin, sillä Seri-tukikeskuksella ei ole riittäviä resursseja hoitaa näitä asiakkaita.[174] Seri-tukikeskukselle on turvattava riittävät resurssit, jota se voi palvella kaikkia seksuaalisen väkivallan uhreja, riippumatta siitä, kuinka pitkä aika väkivallasta on kulunut. Vastaavat resurssit on turvattava myös suunnitteilla oleville tukikeskuksille, ja tukikeskuksia on perustettava vähintään Euroopan neuvoston suosittelema määrä.

Seri-tukikeskuksen päämääränä on tuottaa kokonaisvaltainen palvelu, johon kuuluu rikosoikeudellisten näytteiden otto, lyhytaikaista tukea ja suunnitelma pitkäaikaisesta tuesta. Poliisille ilmoittamiseen kannustetaan, mutta se ei ole edellytys palvelujen saamiselle. Tukikeskuksen henkilökunta koostuu lääkäreistä, kätilöistä, psykologista, sosiaalityöntekijästä ja sairaalapastorista.[175]

Yksi käytännön haaste liittyy rajallisiin säilytystiloihin rikosoikeudellisille näytteille. Helsingin Seri-tukikeskus säilyttää näytteitä vähintään vuoden ja uhrin toiveesta kymmenen vuoden ajan. Perusmuotoisen raiskauksen syyteoikeuden vanhentumisaika on tällä hetkellä kymmenen vuotta, mutta törkeän raiskauksen syyteoikeuden vanhentumisaika on 20 vuotta. Ennen näytteiden tuhoamista vuoden kuluttua Seri-tukikeskus yrittää ottaa yhteyttä uhriin kysyäkseen, haluaako hän näytteitä säilytettävän kymmenen vuotta.[176] On tärkeää, ettei mahdollisuutta syytteiden nostamiseen myöhempänä ajankohtana heikennetä tuhoamalla fyysistä

---

[171] Helsingin Seri-tukikeskuksen psykologin Pertti Hakkaraisen haastattelu, 17.9.2018.
[172] Yksi tukikeskus 200,000 naista kohden. Euroopan neuvosto, *Combating violence against women: minimum standards for support services*, s. 28, https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/source/eg-vaw-conf(2007)study%20rev.en.pdf; Istanbulin sopimuksen selitysmuistio, kohta 142.
[173] Helsingin Seri-tukikeskuksen psykologi Pertti Hakkaraisen (17.9.2018), kätilön (17.10.2018) ja lääkärin (31.10.2018) haastattelut.
[174] Sähköpostiviesti Helsingin Seri-tukikeskuksen psykologi Pertti Hakkaraiselta, haastattelun jälkeen, 17.10.2018.
[175] Ks. http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaalat/naistenklinikka/poliklinikat/seri-tukikeskus/Sivut/default.aspx
[176] Helsingin Seri-tukikeskuksen lääkärin haastattelu, 31.10.2018.

todistusaineistoa. Esimerkiksi yhdessä poliisin päättämässä tapauksessa poliisi oli ilmoittanut uhrille, että hankittu fyysinen todistusaineisto tuhottaisiin, jos uhri ei tule poliisikuulusteluun.[177]

Yleisesti ottaen oikeusjärjestelmä vaatii raiskauksen uhrilta vahvaa toimijuutta omien oikeuksiensa ajamisessa eikä siten ota huomioon, että traumaattinen kokemus voi vähentää henkilön kykyä ottaa vastaan informaatiota, tehdä päätöksiä tai toimia.[178] Esimerkiksi osa haastatelluista selviytyjistä sanoi kokeneensa yhteyden ottamisen tukipalveluihin ylivoimaiseksi. Palvelujen puute voi myös tehdä avun saamisen erittäin vaikeaksi. Esimerkiksi yksi selviytyjä kertoi, että hän pääsi avun piiriin vasta yritettyään itsemurhaa.[179]

Kuitenkin esiin nousi myös esimerkkejä käytänteistä, joissa huomioitiin, että traumasta kärsivä uhri voi tarvita apua myös tuen piiriin pääsemisessä.

> ***"Koko keskuksen toiminta perustuu ymmärrykseen siitä, että traumatisoivassa tilassa oleva ihminen ei ole parhaassa mahdollisessa terässä etsimään itse apua esimerkiksi netissä."***
> Psykologi Pertti Hakkarainen Helsingin Seri-tukikeskuksesta[180]

Osa poliiseista sekä Seri-tukikeskuksen henkilökunta kysyvät uhrin lupaa antaa hänen yhteystietonsa tukipalveluja tuottavalle järjestölle, jolloin uhrin ei tarvitse itse lähestyä järjestöä. Moni haastateltu selviytyjä piti tällaista toimintamallia hyvänä.[181]

Helsingin Seri-tukikeskuksen työntekijät kertoivat Amnesty Internationalille, että heidän mielestään erikoistuminen oli parantanut heidän tarjoamansa hoidon tasoa. Kätilö kuvasi, miten kokemus ja rutiini näytteiden otossa mahdollistaa uhrin huomioimisen samaan aikaan:

> ***"Minun mielestä se [näytteenottotilanne] on sellainen jotenkin vähän parantava [uhrille] myös, sekin on aika yllättävää. Kun siinä on hyvä tiimi ja se menee hyvin ja siinähän jopa joskus vähän vitsaillaan. Me yritetään olla nopeita, ettei me pitkitetä mitään kärsimystä siinä. Ja sehän [kokemus] mahdollistaa just sen: kun osataan toimia, silloin se on aika nopeaa. -- Ja koko ajan huomioidaan sitä ihmistä. Että sen olen kyllä huomannut tässä nyt vuosien varrella, että alkuunhan meni kaikki energia siihen näytteenottoon, siihen että ojennat sitä tikkua ja et pystynyt kauheasti huomioimaan sitä ihmistä, joka siinä on. Ja sitten kun ne on vielä rikosnäytteitä niin sitten miettii etten minä nyt mokaa."***[182]

Seri-tukikeskuksen työntekijät korostivat, että keskuksen vahvuus on kokonaisvaltaisissa tukipalveluissa seksuaalirikosten uhreille sekä läheisessä yhteistyössä muun muassa poliisin, laboratorion ja järjestöjen kanssa.

---

[177] Amnesty Internationalin analysoima poliisin ei rikosta -päätös.
[178] Helsingin Seri-tukikeskuksen psykologi Pertti Hakkaraisen haastattelu, 17.9.2018, sekä selviytyjien haastattelut.
[179] Haastattelun yksityiskohdat salattu haastateltavan yksityisyyden suojaamiseksi.
[180] Helsingin Seri-tukikeskuksen psykologi Pertti Hakkaraisen haastattelu, 17.9.2018.
[181] "Helen" kuitenkin koki, ettei tämä toimintamalli sopinut hänelle, sillä hän olisi mieluummin itse valinnut ajan ja paikan, jolloin ottaa yhteyttä tukijärjestöön.
[182] Helsingin Seri-tukikeskuksen kätilön haastattelu, 17.10.2018.

Useat hallitukset ovat suunnitelleet mittavaa sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistusta.[183] Uudistuksen suunnittelussa on kuitenkin kiinnitetty liian vähän huomiota uudistuksen vaikutuksiin väkivaltaa kokeneiden naisten palveluihin. Amnesty Internationalin vuonna 2016 tekemän tutkimuksen mukaan vain 15% avainasemassa olevista kunnallisista viranhaltijoista ja luottamushenkilöistä oli tietoisia niistä haasteista, joita uudistus tuottaisi naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ehkäisevälle työlle tai uhrien tukipalveluille.[184] Näihin haasteisiin lukeutuu kokonaisvaltaisten ja kattavien palvelujen turvaaminen seksuaalirikosten uhreille.

4.3 ERIKOISTUMISKOULUTUSTA POLIISEILLE, SYYTTÄJILLE JA TUOMAREILLE

> ***"[Kuulustelussa poliisi] tärisi, hänellä oli epämukava olo kuunnellessaan kertomustani [raiskauksesta] -- Kaikki poliisit, erityisesti miehet, pitäisi saada koulutukseen siitä, miten kommunikoidaan raiskauksen uhrien kanssa."***
> "Helen"[185]

Koulutus on ensiarvoisen tärkeää, jotta raiskauksen uhreja työssään kohtaavat ammattilaiset saavat taitoja ja itsevarmuutta uhrien kohtaamiseen, jotta todistusaineisto kerätään ja säilytetään oikein ja jotta voidaan vähentää raiskauksiin liitettyjä virheellisiä mielikuvia.

Poliisit, syyttäjät ja tuomarit eivät Suomessa lähtökohtaisesti erikoistu, joten jokaisen oletetaan osaavan käsitellä kaikenlaisia rikoksia. Siltikin Amnesty Internationalin haastattelemat poliisit, syyttäjät ja tuomarit olivat sitä mieltä, että erikoistuminen parantaa esitutkinnan ja oikeusprosessin laatua seksuaalirikoksissa, sillä seksuaalirikosten asianmukainen käsitteleminen vaatii riittävää käytännön kokemusta näistä tapauksista.

Poliisit suorittavat noin kolmen vuoden perustutkinnon Poliisiammattikorkeakoulussa. Perustutkintoon sisältyy väkivaltarikoksia, mukaan lukien seksuaalirikoksia, käsittelevä jakso, sekä uhripsykologiaa, uhrien oikeuksia ja uhrien kuulustelua käsitteleviä kursseja. Perustutkinnon jälkeen poliiseille on tarjolla erikoistumiskoulutuksena kahden viikon kurssi seksuaalirikoksista ja lapsista rikosprosessissa. Yksi haastatelluista poliiseista totesi, että kurssi on korkealaatuinen, mutta kaksi viikkoa oli liian vähän kaikkien tarpeellisten asioiden kunnolliseen käsittelemiseen.[186] Koulutus ei ole pakollinen edes niille poliiseille, jotka käsittelevät työssään seksuaalirikoksia. Helsingin poliisilaitoksen tietojen mukaan ainoastaan Helsingissä on tällä hetkellä seksuaalirikoksiin erikoistunut yksikkö.

> ***"Varsinkin pienemmillä poliisiasemilla ja laitoksilla saattaa käydä niin, että joku päätyy tutkimaan seksuaalirikoksia sen takia että on nainen, koska ajatellaan että nainen jotenkin kummallisesti pystyy sen luonnostaan hoitamaan vaikka ilman koulutustakin."***
> Poliisin haastattelu[187]

---

[183] Ks. https://alueuudistus.fi/etusivu

[184] Julkaistu tammikuussa 2017. Tutkimuksessa toteutettiin kysely kunnanvaltuuston puheenjohtajille ja kunnan sosiaalipalvelujen johtavalle työntekijälle. Sähköiseen kyselyyn saatiin 118 vastausta 88 kunnasta (kuntia on Suomessa yhteensä 311). Lisäksi toteutettiin 15 syventävää haastattelua viidessä kunnassa eri puolilla maata. Saatavissa osoitteessa https://frantic.s3.amazonaws.com/amnesty-fi/2017/01/Amnestyn-kuntaselvitys-naisiin-kohdistuvasta-v%C3%A4kivallasta.pdf

[185] "Helenin" haastattelu, Helsinki, 1.11.2018.

[186] Poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018.

[187] Poliisin haastattelu, Helsinki, 23.10.2018.

Syyttäjien erikoistumistaso vaihtelee alueittain. Joissain syyttäjänvirastoissa tietyt syyttäjät erikoistuvat seksuaalirikoksiin, käsiteltyään jonkin aikaa muunlaisia rikoksia.[188] Valtakunnansyyttäjänvirasto järjestää kolmepäiväisiä koulutuksia lähisuhdeväkivallasta ja aikuisiin kohdistuvista seksuaalirikoksista. Kouluttajina on enimmäkseen erikoissyyttäjiä, mutta kurssiohjelmassa on myös kaksi yhden tunnin mittaista järjestöjen pitämää sessiota uhrinäkökulmasta: uhrin sensitiivisestä kohtaamisesta, uhrin trauman huomioon ottamisesta oikeusprosessissa ja uhrin käyttäytymisen psykologiasta raiskauksen tekohetkellä.[189]

Kurssi keskittyy käytäntöön, ja yksi haastateltu syyttäjä sekä haastateltu tuomari kokivat sen hyödylliseksi. Koulutusta ei kuitenkaan ole tarjolla riittävän usein. Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskinen sanoi:

> ***"Itse tein [hoidin] näitä juttuja tyyliin kaksi vuotta ennen kuin pääsin sinne koulutukseen, että se ei tule riittävän ajoissa se koulutus. Niitä pitäisi olla useammin, että jos joku syyttäjä aloittaa vaikka tammikuussa niin hän pääsisi vaikka ensimmäisen puolen vuoden aikana johonkin koulutukseen."[190]***

Tuomarinkoulutuslautakunta, tuomioistuimet sekä oikeusministeriö ovat yhteisvastuussa tuomareiden koulutuksen järjestämisestä. [191] Tuomareille ei ole omaa erikoistumiskoulutusta, eikä syyttäjille suunnattu koulutus kata kaikkia tuomarin työn kannalta olennaisia asioita.[192]

Järjestelmällisen koulutuksen ulkopuolella erikoistuminen tapahtuu enimmäkseen vertaisryhmätuen kautta, missä poliisit, syyttäjät tai tuomarit voivat konsultoida kokeneempia kollegoitaan.[193]

Erikoistumiskoulutusta tulisi olla tarjolla kaikille poliiseille, syyttäjille ja tuomareille, jotka käsittelevät seksuaalirikoksia, koko maassa. Ammattilaisille pitäisi myös olla rakenteita, jotka varmistavat, että he voivat saada neuvoja seksuaalirikosten käsittelyyn.

Erikoistumisen lisäksi taitoja käsitellä seksuaalisen väkivallan tapauksia pitäisi valtavirtaistaa, erityisesti alueilla, joilla on alhainen väestötiheys. Erikoistuminen ei saa johtaa siihen, että uhrien pitää matkustaa pitkiä välimatkoja saadakseen asianmukaisia palveluja. Raiskauksen uhrilla ei välttämättä ole mahdollisuutta matkustaa kahta tuntia lähimpään sairaalaan, jossa rikosnäytteet voi ottaa koulutettu ammattilainen, tai hän saattaa muusta syystä kieltäytyä siitä.[194]

Kaikilla viranhaltijoilla, jotka saattavat kohdata työssään raiskauksen uhreja, tulisi olla perusymmärrys traumasta ja omasta roolistaan uhrin tukemisessa. Tämä koskee niin julkisia oikeusavustajia kuin sosiaalityöntekijöitä, kentällä toimivia poliiseja, terveydenhuollon henkilökuntaa, tuomareita, lautamiehiä ja syyttäjiä. Koulutus on erityisen tärkeää kentällä toimiville poliiseille, jotka yleensä tutkivat rikospaikan erikoistuneen rikostutkijan sijaan. Yksi haastatellun poliisin Amnesty Internationalille esittämä idea oli lyhyiden ja mieleenpainuvien tietoiskujen jakaminen

---

[188] Nämä syyttäjät jatkavat myös muiden rikosten käsittelyä.
[189] Kurssiohjelman lähetti Amnesty Internationalille haastateltu syyttäjä.
[190] Kihlakunnansyyttäjä Nina Keskisen haastattelu, Helsinki, 20.9.2018.
[191] Tuomioistuinlain 21 luvun 1 §.
[192] Yksi haastatelluista käräjätuomareista oli osallistunut syyttäjien koulutukseen tuomarin roolissa. Käräjätuomarin haastattelu, Sisä-Suomi, 11.10.2018.
[193] Poliisien, syyttäjien ja tuomareiden haastattelut.
[194] Kihlakunnansyyttäjän haastattelu, Helsinki, 31.10.2018.

kentällä toimiville poliiseille, jotta näillä olisi helposti saatavilla tietoa seksuaalirikoksen uhrin kohtaamisesta, tärkeimmistä ensitoimista sekä esitutkinnan prioriteeteista.

5 SUOSITUKSET

Suomen hallituksen ja eduskunnan tulisi:

1. Toteuttaa seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, jossa raiskaus ja muut seksuaalirikokset määritellään keskeisesti uhrin suostumuksen puutteen kautta. Olennaista on oltava suostumuksen puuttuminen, ei uhrin kyky antaa suostumusta. Suostumuksen puutetta on arvioitava tilanteen luomassa kontekstissa, kansainvälisten ihmisoikeusnormien edellyttämällä tavalla. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös tulee kumota ja kaikki tapaukset, jotka täyttävät raiskauksen tunnusmerkistön kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan, tulee sisällyttää kansalliseen raiskauksen määritelmään.
2. Uudistaa sukupuoliyhteyden määritelmää niin, että näennäisesti sukupuolineutraali säännös ei tosiasiallisesti tuota eriasteista seksuaalisen autonomian suojaa sukupuoleen perustuen.
3. Uudistaa lainsäädäntöä tai luoda ohjeistusta, joka varmistaa, että uhrin ja tekijän läheinen suhde, valta-aseman väärinkäyttö sekä rikoksen kohdistuminen haavoittuvassa asemassa olevaan uhriin katsotaan rangaistusta ankaroittaviksi tekijöiksi, Istanbulin sopimuksen 46 artiklan vaatimalla tavalla.
4. Varmistaa poliisille, syyttäjänlaitokselle ja tuomioistuimille riittävät resurssit ja jatkuva toimintavalmius käsitellä raiskaustapaukset sensitiivisesti, tehokkaasti ja ilman aiheetonta viivytystä.
5. Varmistaa Helsingin Seri-tukikeskukselle ja suunnitteilla oleville seksuaalirikosten uhrien tukikeskuksille riittävät resurssit, jotta ne voivat antaa uhreille kokonaisvaltaista tukea ja apua, riippumatta siitä, kuinka kauan seksuaalisen väkivallan kokemuksesta on. Tällaisia tukikeskuksia tulisi olla vähintään Euroopan neuvoston suosittelema määrä (1 keskus 200 000 naista kohden).
6. Varmistaa, että seksuaalisen väkivallan uhrien erityistarpeet, mukaan lukien rikosnäytteiden keräämiseen liittyvät erityistarpeet, tulevat huomioiduiksi terveyspalvelujen ja maakuntahallinnon uudistuksessa, Maailman terveysjärjestön antamien ohjeiden mukaisesti.
7. Varmistaa, että hoito- ja kuntoutusohjelmia on tarjolla kaikille seksuaalirikoksiin syyllistyneille, riippumatta rangaistuksen laadusta, jäljellä olevasta rangaistusajasta tai heidän riskistään syyllistyä uudelleen seksuaalirikokseen.

Poliisihallituksen ja Poliisiammattikorkeakoulun tulisi:

8. Tarjota riittävän usein tarkoituksenmukaista koulutusta seksuaalisen väkivallan aiheuttamasta traumasta ja vaikutuksesta uhreihin, raiskausilmoitusten sensitiivisestä käsittelemisestä ja seksuaalisen väkivallan uhrien kuulustelemisen erityispiirteistä. Koulutuksen tulisi myös purkaa haitallisia stereotypioita ja myyttejä raiskauksiin liittyen. Koulutuksen tulisi olla pakollista kaikille poliiseille, jotka kohtaavat työssään seksuaalisen väkivallan uhreja.
9. Luoda ja levittää toimintamalleja, joilla varmistetaan, että uhreilla on tosiasiallinen mahdollisuus saada oikeusavustaja jo rikosprosessin ensivaiheista alkaen ja että vastuu oikeusavustajan hankkimisesta ei ole pelkästään uhrin harteilla.

Valtakunnansyyttäjänviraston tulisi:

10. Tarjota riittävän usein erikoistumiskoulutusta, joka antaa tietoa seksuaalisen väkivallan aiheuttamasta traumasta ja vaikutuksesta uhreihin sekä purkaa haitallisia stereotypioita

ja myyttejä raiskauksiin liittyen. Koulutuksen tulisi olla pakollista kaikille seksuaalirikoksia käsitteleville syyttäjille.

Tuomarinkoulutuslautakunnan, oikeusministeriön ja tuomioistuimien tulisi:

11. Luoda tuomareille ja lautamiehille erikoistumiskoulutus, joka antaa tietoa seksuaalisen väkivallan aiheuttamasta traumasta ja vaikutuksesta uhreihin sekä purkaa haitallisia stereotypioita ja myyttejä raiskauksiin liittyen. Koulutuksen tulisi olla pakollista kaikille seksuaalirikoksia käsitteleville tuomareille ja lautamiehille.

Suomen Asianajajaliiton ja Suomen Lakimiesliiton tulisi:

12. Tarjota oikeusavustajille riittävän usein koulutusta, joka keskittyy seksuaalisen väkivallan uhriin rikosprosessissa. Koulutukseen tulisi sisällyttää seuraavat osa-alueet: uhrin oikeudet ja tarpeet, seksuaalisen väkivallan aiheuttama trauma ja sen vaikutus uhreihin, keinot välttää uhrin uudelleen traumatisoituminen, raiskauksiin ja raiskauksen uhreihin liitetyt haitalliset stereotypiat ja myytit sekä näiden vaikutus rikosprosessiin ja uhrien oikeuksien toteutumiseen.